

EGO

APRIL 1984

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING IN DE KRIJGSMACHT

**Meer dan 25 jaar
bij de CADI**

Lees pagina 4 en 5

EGO

MAANDBLAD VAN DE
DIENST HUMANISTISCH
GEESTELIJKE VERZORGING
IN DE KRIJGSMACHT

nr. 4 - april 1984
23e jaargang

Abonnementsprijs f 12,- per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistisch Geestelijke Verzorging te Zeist. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Wim Heij (voorzitter),
Frank Spoelstra (eindredacteur),
Klazien van Brandwijk, Wim Rein-
ders, Hans Schonk, Cher Turel,
Paul Vonk.

Adres red. en admin.:

Bureau Hoofdraadsman
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan
71, 3708 GC Zeist.
Tel. 03404-14436.

Vaste medewerkers:

Bert Brounts, Adriaan Bijl, Theo
Carree, Anton Constandse, Sietse
van der Hoek, Jan Kooijman,
Willy Lohmann, Frits
Maas, Leo van Opzeeland, Rien
Robijns, Adriaan Soeterbroek, Jan
Stoof, Frans Wermer, Koos van de
Wetering, Hans van Wissen.

Vormgeving:

Joop van Rossum/Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Utrecht
Gedrukt op kringlooppapier

Inhoud

Coornherthuis	2
De aanklacht van Borchert	3
Meer dan 25 jaar bij de CADI	4
Topvoetballers	6
Karen Silkwood	10
Poster (Jana Beranová)	12
Geknipt voor u	14
Gedicht van de rijksjakoelie	15
Dierenrechten	16
De vlucht van de duif	18
Greenpeace	20
Adriaan/Boeken/bladen/brochures	21
EGO-puzzel	23
Willy Lohman	24
Foto voorpagina: Wim Hey	

EGO: maakt van je schoots-
een blikveld

Bezoek ook eens het Coornherthuis in Zeist

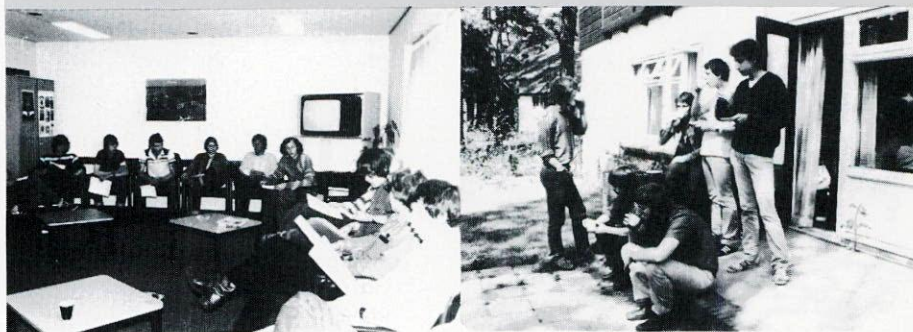
Gebruik het recht op uitzonderingsverlof

Het Coornherthuis is het vormingscentrum voor militairen van het Humanistisch Verbond, gelegen aan de bosrand van Zeist. Iedere militair heeft er recht op hier 2½ dag door te brengen. Er wordt gewerkt in groepen van elk ± 10 tot 20 deelnemers. Een groep wordt begeleid door een vormingswerk(st)er of een (meekomende) geestelijk verzorger.

Het programma van de dagen wordt samen met de deelnemers opgesteld. Het kan bijv. gaan over oorlog/vrede, de militaire organisatie, relaties, eigen groepsgedrag, arbeid/werkloosheid, woningnood enz. Bij de gesprekken kan gebruik worden gemaakt van films, videobanden, gastsprekers, excursies e.d.

Ook ontspanning is ruimschoots mogelijk. Er zijn veel boeken, dagbladen en diverse tijdschriften, videobanden met documentaires, speelfilms en amusement en er is een pick-up met veel (pop-)elpees. Je kunt biljarten, tafeltennissen, sjoelen, schaken, dammen enz. en er zijn balspelen voor buitenshuis. Verder uitgaansmogelijkheden in Zeist en Utrecht.

Meer informatie (of een folder) is altijd te vragen bij de dichtstbijzijnde raadsman/vrouw of bij het Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404 - 14060. Graag tot ziens!

De aanklacht van Borchert

De Duitse schrijver Wolfgang Borchert (1921-1947) kreeg wereldwijde bekendheid met het indrukwekkende drama „Draussen vor der Tür“ (Buiten voor de deur). Het drama is het bittere relaas over de Duitse jeugd die uit de oorlog terugkeert en geen thuis meer vindt. Borchert is de vertegenwoordiger van de generatie Duitsers „ohne Glück, ohne Heimat und ohne Abschied“. 25 jaar na de Duitse uitgave verschijnt er een Nederlandse vertaling van zijn verzameld werk bij de kleine uitgeverij Heureka.

Wolfgang Borchert is slechts zesentwintig jaar geworden. Hij stierf op 20 november 1947 in Bazel, één dag voor zijn toneelstuk „Buiten de deur“ in zijn geboortestad Hamburg voor de eerste keer zou worden opgevoerd.

Dorlogservaringen

Borchert begon na de middelbare school als leerling-boekhandelaar, was daarna enige tijd toneelspeler in Lüneburg totdat hij in 1941 naar het Oostfront werd gestuurd. Gewond geraakt aan de linkerhand en lijdend aan een leverkwaal werd hij uit het hospitaal voor het militaire gerecht gesleept en van de aantijging zelfverwonding vrijgesproken. Toch werd hij ter dood veroordeeld.

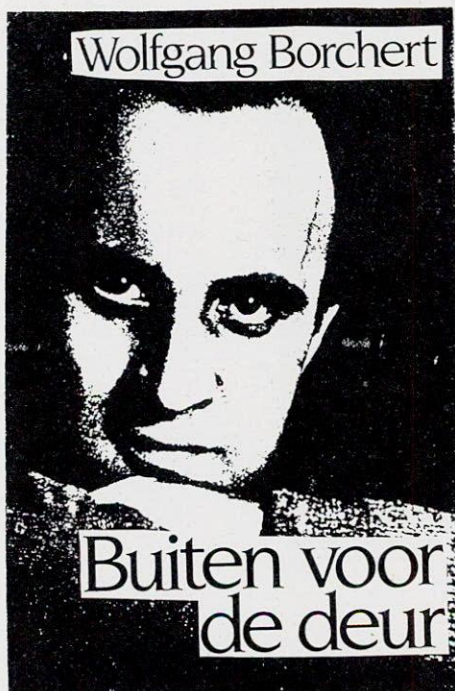
Wolfgang Borchert was staatsgevaarlijk bevonden, omdat hij in enkele brieven zich onomwonden had uitgesproken over Hitler en de waanzin van de oorlog. Zes weken liet men de ter dood veroordeelde Borchert in zijn cel wachten alvorens men hem, op grond van zijn jeugdige leeftijd, gratie verleende. Na een half jaar cel werd Borchert „ter verzekerde bewaring“ in een strafbataljon geplaatst en wederom naar het front gestuurd.

Zijn ziekte openbaarde zich echter steeds nadrukkelijker en Borchert werd teruggeplaatst bij een vredesonderdeel. Op het punt staande ontslagen te worden werd hij wederom gearresteerd. In Kassel droeg hij gedichten voor met een politieke strekking (o.a. een parodie op Goebbels) want Borchert wenste niet zijn mond te houden. Hij werd verlinkt. 8 maanden bracht hij in een Berlijnse gevangenis door terwijl de stad in puin werd gegooid.

Na zijn vrijlating kwam hij in de laatste oorlogsdagen nog eenmaal als soldaat aan het front terecht en werd gevangen genomen. Hij ontvluchtte en bereikte lopend, doodziek en gebroken, in mei 1945 zijn woonplaats Hamburg.

Zijn werk

Ondanks een dodelijke ziekte onder de leden keerde hij toch terug op het toneel. Daarnaast werkte hij keihard, schreef gedichten, vertellingen en een toneelstuk. De mishandelde Duitse

jeugd vond en erkende in hem hun spreekbuis. Hij debuteerde in 1946 met de gedichtenbundel „Lantaarn, nacht en sterren“, sfeergedichten uit het verwoeste Hamburg.

Zijn grote klasse toonde hij in het drama „Buiten voor de deur“ (1946), dat in februari 1947 als hoorspel werd uitgezonden. Na dit drama verschenen in 1947 nog twee verzamelingen vertellingen: „De paardebloem“ en „Op die dinsdag“, waarmee hij zijn grote meesterschap nog eens onderstreepte. „De paardebloem“ beschrijft de liefde die een gevangene opvat voor een kleine gele paardebloem op de binnenplaats van een gevangenis, een bloem die leven en hoop symboliseert. „Op die dinsdag“ is het verhaal van het sterven van een militair ergens in het verre Rusland, over de eenzaamheid van de mens in het aangezicht van de dood.

Hoe indringend zijn gedichten en vertellingen ook zijn, zijn hoofdwerk is en blijft toch het drama „Buiten voor de deur“. Het baarde niet alleen veel opzien toen het werd uitgezonden (als hoorspel), opgevoerd (als toneelstuk) en verfilmd (Liebe '47), het heeft nog steeds grote aantrekkingskracht op jongeren. Middelbare scholieren hebben Borchert nog altijd massaal op hun Duitse lijst staan.

Het drama behandelt het lot van de uit gevangenschap naar huis teruggekeerde onderofficier Beckmann. Deze militair is de verpersoonlijking van de velen die thuiskomend geen thuis meer vonden, maar die buiten, op straat moesten blijven. Hun vrouwen sliepen in de armen van een andere man, huzen verwoest, of bewoond door vreemden, ouders overleden enz. Met een gasmaskerbril op en de militaire plunje nog aan zijn lijf klopt Beckmann overal tevergeefs aan.

Absoluut hoogtepunt in dit drama is de dialoog tussen Beckmann en een anonieme kolonel. Beckmann had aan het Oostfront van deze kolonel opdracht gekregen met twintig man een verkenning te plegen. Teruggekeerd ontbraken er elf. De verantwoordelijkheid voor het ontbreken van deze elf man blijft hem achtervolgen. Wanneer hij de kolonel ontmoet wil hij deze de verantwoordelijkheid teruggeven, want „nu is de oorlog voorbij, nu wil ik slapen“. Bovendien kolonel „zal het U wel niets uitmaken of ik bij uw tweeduizend ook nog de verantwoordelijkheid geef voor die elf van mij.“

Te vroege dood

In de loop van 1947 belet zijn slopende ziekte hem nog langer te werken. Vrienden weten de doodzieke Borchert in september 1947 opgenomen te krijgen in het Clara-Spital, een herstellingsoord in het Zwitserse Bazel. Te laat. Op 20 november van datzelfde jaar overlijdt Borchert, 26 jaar oud.

Borchert was 18 jaar toen de oorlog uitbrak en 24 toen die voorbij was. Oorlog en cel hadden zijn gezondheid gesloopt, de hongersnood van de naoorlogse jaren deed de rest. Heinrich Böll schreef in een nawoord bij „Buiten voor de deur“: „Borcherts kreet betreft de doden, zijn toorn de overlevenden die zich hullen in het patina van historisch welgevallen. Niet meer dan twee jaar restten hem voor het schrijven en hij schreef in die twee jaren als iemand die in een wedloop met de dood schrijft.“

Borchert had geen tijd, en hij wist het. Het werk dat Borchert heeft nagelaten is het wanhopige protest van een ontwortelde, bedrogen en van alles beroofde jonge oorlogsgeneratie. Het lot van iedere oorlogsgeneratie, daarom is Borcherts werk van tijdloze waarde.

Wim Heij

Wolfgang Borchert: „Buiten voor de deur“ (I) en „De treurige geraniums“ (II) werden uitgegeven door Heureka te Weesp. Prijs f 27,50 per deel.

„Koffie, broodje worst en een Mars“

Cor Broekman: ruim 25 jaar bij de CADI

Cor Broekman maakt dagelijks met zijn wagen een tocht over de uitgestrekte Johannes Postkazerne te Havelte. Daar waar hij stopt wordt hij met zoveel enthousiasme begroet dat een staatshoofd er jaloers op zou kunnen worden. Soldaten vormen, zonder dat er een kaderlid aan te pas hoeft te komen, uit zichzelf een rij en Broekman start zijn werk. „Koffie, broodje worst en een Mars“, „Hetzelfde graag“, „Geef mij maar een worstje en twee rondo's“.

EGO-redakteur Wim Heij ging met rondreizende CADI-ambassadeur Cor Broekman een dag op pad en sprak, tussen de bedrijven door, met hem over zijn werk met en tussen militairen.

Hoe lang werk je al bij de CADI?

In 1981 zat ik 25 jaar bij de CADI.

Wat deed je voor die tijd?

Ik werkte daarvoor bij diverse bedrijven als bakker/venter.

Hoe was dat in je beginperiode bij de CADI? Alleen maar koffie en koek?

Heel vaak een gevulde koek en een kop koffie. Maar toendertijd had je ook al wel snoeperijen hoor, maar inderdaad, vooral koffie met koek. Tenminste overdag want 's avonds was het ook al wel een glaasje bier.

Zonder borrelworstjes?

Ja, die waren er toen nog niet. Dat spul is veel later gekomen net als al die snacks en zo.

In die tijd was de wedde zoiets als drie kwartjes per dag voor een soldaat en een gulden voor een korporaal. . .

. . . ja dat klopt maar toen was een kop koffie ook een dubbeltje en een gevulde koek twaalf cent.

In mijn beleving bestond het assortiment naast koffie, koek en bier toen zo ongeveer uit klerenhangers, schoensmeer, veters, schrijfbodigheden en, niet te vergeten, wekningen om de broekspijpen op te houden.

Verkoopen jullie al deze artikelen nog?

Ja hoor, die hebben we nog steeds. Niet dat ze veel gevraagd worden, maar we hebben ze toch nog steeds. Van een blikje schoensmeer verkoop je er eentje in de maand, misschien wel eentje in het half jaar.

Het assortiment is veel uitgebreider dan vroeger, maar wat eenvoudig voorgesteld verkoop je al meer dan 25 jaar gevulde koeken. Sommige mensen vragen zich wellicht af hoe iemand dat volhoudt?

Je verkoopt niet alleen maar gevulde koeken maar ook allerlei andere dingen zoals snoep, snacks, tabak, sigaretten enz. Je neemt steeds meer artikelen mee maar het heeft zijn grenzen. De wagen is niet groter. Uiteindelijk moet je er ook nog in kunnen werken.

Ga je wel eens een morgen sjachrijnig naar de kazerne?

Er is wel eens een dag dat je bij jezelf denkt „Vandaag heb ik er niet veel puf aan“, maar dat gebeurt niet zo vaak. En thuisblijven doe ik ook niet zo vlug.

Maar hoe blijft iemand toch gemotiveerd om dit werk te doen?

Ik heb er gewoon iedere dag weer zin in. Als ik 's morgens met de wagen op pad ga en die kerels komen aanrennen

dan heb ik weer een goede morgen. Het is de aardigheid van het werk zelf. Je wordt beloond als je rondgaat met de wagen.

Heb je enig idee hoe de jongens weten wanneer de CADI-wagen er aan komt?
Ik weet het niet. Het is zo gegroeid door alle jaren heen.

Eén van de jongens vertelde mij dat zij bij toerbeurt een mannetje op de uitkijzers zetten. Die waarschuwt dan de rest. (lacht) Heb ik nooit gehoord. Ik zeg uitgekheid weleens tegen die kerels dat ze zeker om de hoek hebben staan wachten. Dat schijnt dus werkelijk nog waar te zijn ook. Het komt ook voor wanneer de belangstelling groot is dat ze al in de rij staan te wachten nog voor ik er ben.

Het is mij meermalen opgevallen dat CADI-mensen die lang in het vak zitten een bepaalde humor hanteren.

Ja, dat gaat ongemerkt. Zo af en toe gooi je er eens een grapje tegenaan. Het houdt er de gezelligheid een beetje in. Zelf ben ik niet zo'n grappenmaker maar ik leer veel van die jongens aan de wagen.

Het eetgedrag van Jan Soldaat is in de loop der jaren nogal veranderd. Vertel daar eens iets over.

Ik verkoop nu b.v. ontzettend veel broodjes worst. Dat was vroeger heel anders. Toen waren het de gevulde koeken maar dat is enorm teruggelopen. Dat is niet alleen aan de wagen maar ook in de kantine. Daar is het ook broodjes, patat, ballen gehakt, kroketten en frikandellen. Toen wij jaren geleden begonnen met de patat hadden we er alleen ballen gehakt bij. Moet je zien wat er nu is!

Hoe zou dat gekomen zijn denk je?

Dat heeft de welvaart meegebracht. Die uitingen uit de gewone samenleving houden natuurlijk niet op bij de kazernepoort. In het burgerleven zie je dat men die dingen ook allemaal eet. De mensen zeggen weleens „moet je eens kijken wat die militairen allemaal eten en drinken“ maar. . . in het burgerleven is het toch niet veel anders. Daar gebeurt het ook. Natuurlijk heeft de soldaat door zijn hogere wedde ook meer mogelijkheden om wat te besteden.

Je noemt de wedde maar heeft het ook niet iets te maken met de grotere vrij-

heden die de soldaat gekregen heeft?
Ik denk het wel. Vroeger moest je op tijd opstaan, moest je afgemarcheerd worden naar de eetzaal, moest je naar binnen. Of je al of niet wat wilde eten mocht je uiteindelijk zelf bepalen maar bijna altijd was het zo dat als je er eenmaal was, je ook het een en ander at. Nu gaan veel mensen 's morgens niet eten in de eetzaal en komen zo rond koffietijd in de kantine of aan de wagen een broodje worst kopen of iets dergelijks.

Wanneer je de afgelopen 25 jaar overziet vind je dan dat Jan Soldaat erg veranderd is?

Tegenover hun meerderen zijn ze veel vrijer geworden in de loop der jaren. Vroeger waren ze, bij wijze van spreken, zo bang als een rietje. Vandaag de dag zeggen ze nog wel eens wat tegen een kapitein of een majoor hoor. Dat komt door de regel niet zo precies meer.

Is het voor jullie bij de CADI ook lastiger geworden om met de militairen van nu te maken te hebben?

(heel beslist) Nee, werkelijk niet. Ik kan wel zeggen dat ik er nooit problemen mee heb.

Oudere kaderleden hoor je nogal eens zeggen dat het wel lastiger is geworden. Hoe komt het, denk je, dat het voor jullie niet zo ligt?

Ja kijk, het kader moet er mee werken terwijl wij ze voorzien van datgene wat ze graag willen. Dat is een groot verschil. Voor het kader moeten ze werken en dat zullen ze uitvoeren. Bij de CADI komen ze vrijwillig en dat is dunkt mij ook niet onbelangrijk.

Je hoort ook nog al eens dat soldaten rotzooi schoppen of het een en ander vernielen. Merken jullie daar wel eens iets van?

Zulke dingen gebeuren bij ons in de kantine praktisch nooit. Als je kijkt wat voor een glazen tent die kantine is. . . toch sneuvelt er hoogst zelden een ruit. In ieder geval niet meer dan vroeger.

Wat mij opviel bij de CADI-wagen was dat de soldaten zich steeds heel gedisciplineerd gedroegen. Nergens hoefde je wat te zeggen, iedereen ging uit zichzelf achter elkaar staan.

Ja dat is zo. Ze zeggen ook bijna allemaal goedemorgen. Is je dat ook opgevallen? Bij velen kan er 's morgens nauwelijks een goedemorgen af, maar bij de wagen lijkt het wel of ze heel anders zijn. Het gaat allemaal vanzelf. Een enkele keer moet ik weleens zeggen „Jongens zo kan het niet, in de rij anders rijd ik weg“, maar dat is hoogst zelden nodig. Het loopt allemaal zo z'n gangetje, jaar in jaar uit. Er gaan er weg en er komen nieuwen en ze nemen het automatisch van elkaar over. Nee, er zijn geen kaderleden nodig om die kerels in de rij te zetten.

Ik kreeg zelfs de indruk dat waar kaderleden wel aanwezig waren het min-

der gesmeerd liep. Want Jan heeft z'n pet vergeten en Piet z'n tenue is niet in orde. Strubbelingen. Met het gevolg dat het minder soepel verloopt.

Daar lijkt het soms wel op. Ik moet wel zeggen dat veel kaderleden van dit soort dingen bij de koffiewagen niet zo'n punt maken hoor. Bovendien menen ze het niet altijd even serieus. Het zijn vaak opmerkingen die meer als grap bedoeld zijn om de zaak een beetje op te stoken.

Sluiten kaderleden zich net zo soepel aan in de rij als soldaten?

Doorgaans wel. Een enkele keer is er weleens eentje zo brutaal dat hij vóór dringt. Dan zeg ik „Kaderleden ook gewoon achter aansluiten“. Daar kan ik niet mee zitten. Voor mij is iedereen gelijk.

Levert dat problemen op?

Nee hoor. Het heeft overigens ook niet zo verschrikkelijk veel zin wanneer je zoiets zegt want dan vragen ze aan een ander om twee koffie mee te brengen.

Je werkt als burger tussen bijna alleen maar militairen. Hoe ervaar je de verhouding burger/militair?

Mijn ervaring is dat burgers en militairen vaak een eind van elkaar af staan.

Ik heb je de gehele dag met militairen zien werken en ik heb daar toch weinig van gemerkt. Hoe bedoel je dat?

Met de soldaten zijn er ook geen problemen. Oh nee. Het ligt vaak gevoeliger met de leidinggevenden. Althans dat gevoel heb ik nog wel eens. Dan lijkt het wel alsof men denkt „Ach het is toch maar een burgertje“. Je krijgt als burger niet altijd de waardering waar je recht op hebt. Ik weet niet hoe ik het precies moet zeggen.

Je rijdt ook de oefenterreinen af. Voor soldaten komt de CADI-wagen natuurlijk altijd op het juiste moment. Voor de leiding zal dat wel eens anders liggen. Ja dat is ook zo. Het komt weleens voor dat de leiding zegt „Rij-maar-door. Komt nu niet uit“. Nou daar baal ik dan

goed van. Ik heb soms ook moeite te begrijpen dat er bv. geen tijd is. Er zijn zat dagen dat ze soms wel enkele uren per dag niets doen, maar als je dan op het terrein aan komt en er is geen tijd. . . dan gaat het om slechts twintig minuten. Als die kerels wel in de gelegenheid worden gesteld, dan zouden ze er daarna weer lustig op los werken. Terwijl als je niet mag stoppen, dan moet je eens kijken wat voor trammelanten er ontstaan; die kerels denken dan ook: bekijk het maar.

Gebeurt dat ook wel eens, ook al hebben ze jullie 's morgens gevraagd om te komen?

Nee, dan niet. Het gebeurt alleen wanneer ik zomaar vrijblijvend door het oefenterrein ga. Het frustreert wel hoor als het niet mag. Uiteindelijk wil je toch wat verkopen. Ik hoef het niet te doen voor mijn inkomen, ik ben immers in vaste dienst. Maar als je met je winkeltje op stap gaat wil je nu eenmaal wat verkopen en tegelijkertijd die kerels een plezier doen. Dat houdt er toch de aardigheid in. Een belangrijk onderdeel van dit werk is de voldoening die je krijgt door de tevreden gezichten van je klanten. Ja, en als je dan niet mag stoppen is dat frustrerend voor mij en eigenlijk nog het meest voor die kerels. Moet je je voorstellen: een soldaat in een put en dan komt eindelijk de CADI-wagen en die mag niet stoppen.

Zo te horen heb je er toch nog wel steeds aardigheid in.

Ja hoor, als ik er geen aardigheid meer in zou hebben dan zou ik er mee stoppen. Zoals ik in het begin al zei: ik blijf ook niet zo gauw thuis. Dat is mijn aard niet. Ik ben, zeker in deze tijd, al lang blij dat ik werk heb en als het ook nog werk is waar je aardigheid aan beleefd dan mag je helemaal niet mopperen. Dit met de wagen er op uit trekken doe ik nog steeds erg graag. Eerlijk gezegd doe ik dit liever dan in de kantine staan. Daar ben ik destijds begonnen maar dat ging niet zo best. Ik heb toen ook een maagoperatie moeten ondergaan. Kennelijk was de overgang van het langs de weg venten met brood naar binnen toe te groot. Daar kon ik niet tegen. Ik was dan ook erg blij toen die CADI-wagen kwam en ik er op kon. Dat is nu al weer zo'n twintig jaar geleden.

Is met brood venten nu aardiger dan broodjes worst verkopen?

Met de bakkerskar langs de weg was ook heel aardig. Je kwam bij Jan-en-alleman thuis. Je zat hier eens wat te kletsen, maakte daar een praatje. Dat mocht ik ook graag doen. Toen was je ook vrij. Je kunt wel zeggen brood is brood maar mensen zijn heel verschillend, rijk en arm, jong en oud. Dit is toch heel anders, minder afwisselend dan een bakkerswijk, maar je wordt enthousiaster ontvangen en dat vind ik mooi. Nog steeds. Iedere dag.

Wim Heij

Een doelpunt van ons een doelpunt tegen de Centriumpartij? Was het maar waar!

Topvoetballers Gullit & Rijkaard

Ze ontmoetten elkaar voor het eerst op het Balbaoplein in Amsterdam, jaren geleden. Daar voetbalden ze samen met vele andere Amsterdamse jochies. Elke dag tot het donker werd. Het klikte meteen tussen de twee en ze deden in hun jeugd dan ook altijd alles samen. Ook nu zijn het nog dikke vrienden. Maar ze hebben dan ook veel gemeenschappelijks. Zowel Ruud Gullit als Frank Rijkaard (beiden 21 jaar) zijn geboren Amsterdammers en komen uit een gemengd huwelijk tussen een Surinaamse vader en een Nederlandse moeder. Beiden zijn geselecteerd voor het nationale voetbalteam.

We zochten Ruud Gullit op in Rotterdam en troffen hem in het Feyenoordstadion, direkt na de ochtendtraining. Frank Rijkaard ontving ons enige dagen later in de sjeke bestuurskamer van Ajax (Rijkaard: „Ik kom hier eigenlijk alleen als m'n kontrakt moet worden verlengd"). We praatten met hen niet zozeer over het wel en wee van het voetballen, maar over hun aparte positie als bruine topvoetballers tussen overwegend niet-bruine kollega's en supporters. Zelf blijken ze weinig of geen last van diskriminatie te hebben. Maar ze maken zich wel degelijk zorgen. De verontrustende toename van racistische uitingen en van geweld op en vooral rondom de voetbalvelden is dan ook vaak onderwerp van gesprek tussen beide vrienden. Een dubbelinterview met Oranje's hoop in voetballand.

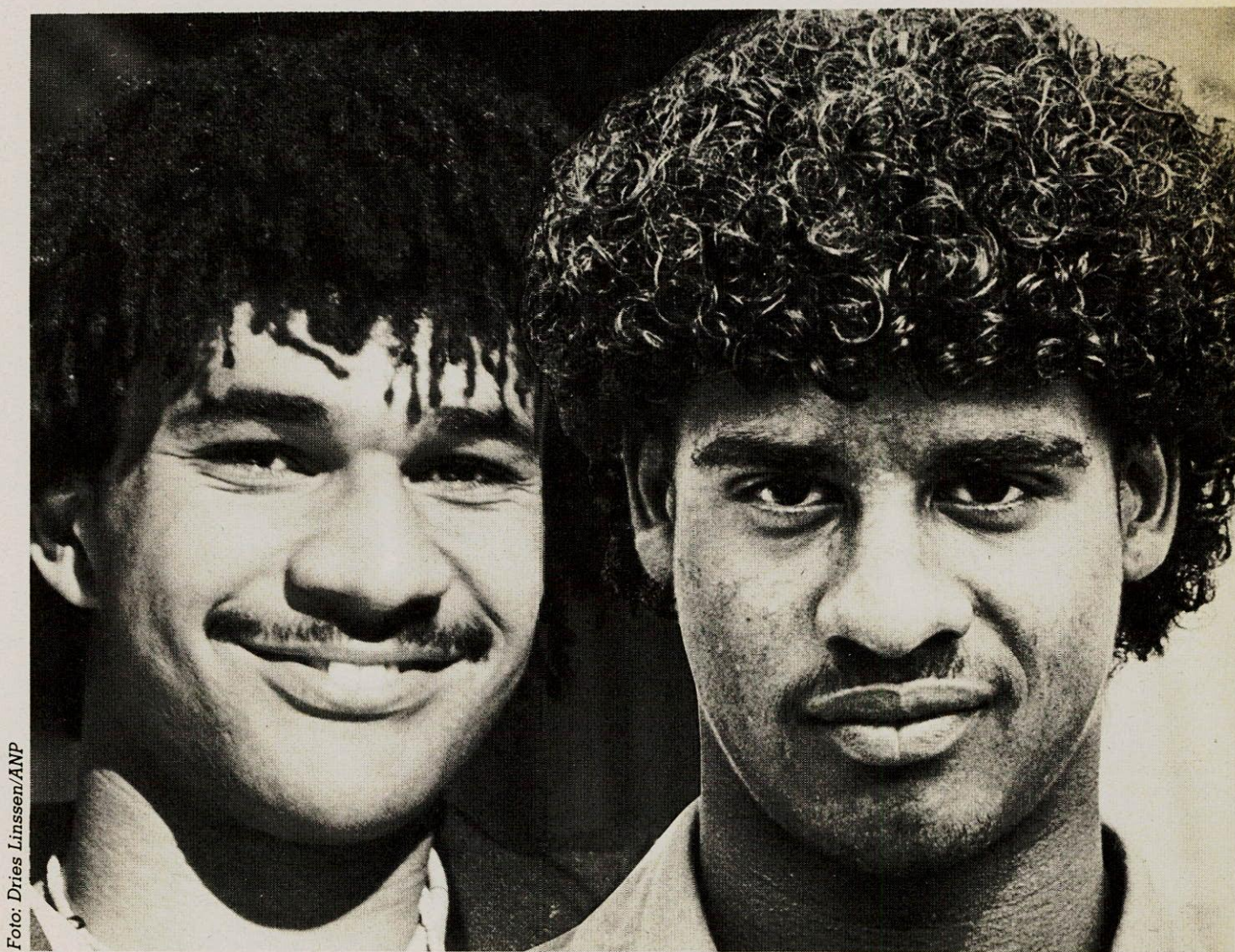

Foto: Dries Linssen/ANP

Is een doelpunt van Frank Rijkaard een doelpunt tegen de racistische Centruumpartij?

„'t Is wel een leuke uitspraak, maar ik ben toch niet zo erg optimistisch in dat opzicht. De haat die mensen van de Centruumpartij hebben tegen mensen met een andere huidskleur zit volgens mij heel erg diep. Groeperingen als de Centruumpartij hebben altijd wel bestaan en ze zullen ook blijven bestaan. Ik kan me wel voorstellen dat mensen denken dat een doelpunt van een bruine profvoetballer in een vol stadion een doorn in het oog is van racistische mensen. Maar het is echt niet waar dat je daarmee kan bereiken dat de Centruumpartij verdwijnt of zelfs alleen maar leden zou verliezen. Was 't maar waar!”

Ook Ruud Gullit legden wij de vraag voor of een doelpunt van hem een doelpunt tegen de Centruumpartij is.

„Nee hoor, dat geloof ik echt niet. Het gaat trouwens ook niet alleen om de Centruumpartij. Dat is maar een topje van de ijsberg. Racisme is iets dat bij veel mensen een rol speelt. Zelfs bij mensen van wie je dat misschien niet zou denken of bij mensen die dat niet bij zichzelf willen erkennen. De Centruumpartij is een heel klein groepje dat heel hard schreeuwt. Het ergste vind ik altijd dat je altijd mensen met dat soort ideeën zal houden.”

Ook Rijkaard deelt deze mening. „Of het nu over joden of kleurlingen gaat. Je hebt altijd mensen die zondebokken zoeken (en vinden) op wie ze zogenaamd alle schuld voor een slechte economie kunnen afwentelen. Alleen vraag ik me af waarom we toch maar niet van de geschiedenis kunnen leren. Misschien dat wat in de Tweede Wereldoorlog met de joden is gebeurd nu niet meer zou kunnen. Maar dan ook alleen maar omdat veel meer mensen op de hoogte zouden zijn van groepen die iets dergelijks van plan zouden zijn. Dat was toen anders omdat in feite lange tijd vrijwel niemand wist van de massamoord op de joden. En misschien ligt het bij jongeren nu ook wel anders dan vroeger. Nu groei je als kind op met niet-blanken in je omgeving. En dan krijg je toch een ander idee.”

In toenemende mate is de voetbalerij het toneel geworden van geweld en racistische uitingen. Spandoeken met hakenkruizen, anti-Joodse leuzen en vandalisme.

De meeste voetballers schijnen er niet zo van onder de indruk te raken. Maar hoe zit dat eigenlijk bij voetballers die door hun huidskleur vaak indirect ook het mikpunt zijn als een (klein) deel van de supportersschare weer eens flink uithaalt?

Gullit: „Racistische opvattingen vind je in zowat elke bevolkingsgroep. Dus ook bij de mensen die in het stadion komen. Maar we moeten toch vooral niet vergeten dat er ook een heleboel goeie supporters zijn. Je kan ze niet zomaar allemaal over één kam sche-

Frank Rijkaard: „Of het nu over joden of kleurlingen gaat, je hebt altijd mensen die zondebokken zoeken – en vinden”

Foto: Piet van der Klooster/Voetbal International

ren. Dat is niet eerlijk. Vanaf het veld zie ik er nooit zoveel van. Ik ben zo met het spel bezig dat voor een deel de buitenwereld voor mij gewoon niet bestaat. De televisiebeelden zie je pas achteraf en dan vind ik het inderdaad allemaal vreselijk.”

Frank Rijkaard kijkt voor de wedstrijd tijdens de warming-up altijd wel „even vlug” de tribunes rond.

„Misschien gaat dat wel heel onbewust en misschien is het wel een onderdeel van de manier waarop ik me op de wedstrijd konsentreer. In elk geval zie ik dan allerlei dingen. Bijvoorbeeld een spandoek met een vreselijke tekst. Maar ik zie ook het spandoek met „hup Frank”. Maar hoe erg een spandoek ook is, het heeft geen invloed op mijn konsentrasie. Je moet er ook wel voor zorgen dat op dit niveau je voorbereiding optimaal is want je wilt toch zo goed mogelijk spelen en uiteindelijk ben je ook bezig je brood te verdienen.

Na afloop zie ik de televisiebeelden en lees ik er ook in de kranten over. Dan denk ik er wel degelijk over na en als ik samen met Ruud speel in het Nederlands elftal, praat ik er over met Ruud.”

Nog meer Mobiele Eenheid en suppoosten in het stadion, nog meer en hogere dranghekken, extra politie in en rondom het stadion, aparte vakken voor de supportersschare van de verschillende clubs. Dat zijn zo'n beetje de mogelijkheden om te proberen het voetbalgeweld terug te dringen of op z'n minst enigszins het binnen de perken te houden. Maar wat zou je nog meer kunnen doen om het geweld rondom het voetbalgebeuren terug te

dringen? Kunnen de voetballers er zelf iets aan doen?

Frank Rijkaard: „Tja, dat is een moeilijk punt. Een hardere aanpak heeft alleen nog meer ellende tot gevolg. Geweld roept geweld op en dan wordt het alsmäär erger. Je moet vooral ook blijven zien dat er verschillen zijn in de vormen van geweld. Sommige jongens schreeuwen racistische taal of ontvouwen een spandoek omdat ze gewoon iets willen doen wat opvalt, ze willen provoceren en shockeren. Ze willen sensatie maar ze weten eigenlijk niet waar ze mee bezig zijn. Of je dat nu racisten moet noemen? Racisme zit toch veel dieper en het is eigenlijk een overtuiging die mensen hebben. Ik vraag me af of dit soort jongens in het stadion dat ook werkelijk zo voelen.”

Ruud Gullit: „Er zijn mensen die vinden dat je als voetballer van het veld moet stappen als er op de tribunes bepaalde dingen gebeuren. Dat lijkt mij geen goede oplossing. Je bereikt er niet veel mee want als je terugkomt dan beginnen ze opnieuw of zijn ze zo kwaad dat er weer nieuw geweld ontstaat. En je dupeert ook de mensen die soms een flink bedrag hebben betaald om een leuke wedstrijd te zien.”

In 1981 dacht een onderzoekskommis-sie van de internationale voetbalfederatie FIFA het geweld bij voetbalwedstrijden te kunnen beperken door profvoetballers te verbieden zich al te emotioneel te gedragen. Met name stelde men voor de taferelen te verbieden die doorgaans plaatsvinden na het scoren van een doelpunt: het zoenen, omhelzen, over elkaar heen „vallen” en de vreugdegebaren naar het publiek. Het voorstel is inmiddels geruisloos onder de bestuurstafel van de FIFA beland. ►

Ruud Gullit: „Racisme speelt bij veel mensen een rol. Zelfs bij mensen van wie je dat niet zou denken of die dat niet bij zichzelf herkennen“

Gullit: „Dat is toch ook geweldige onzin. Het uiting geven aan je blijdschap kan toch geen geweld uitlokken. Als je laat zien dat je in je sas bent met een doelpunt dan zijn de supporters ook blij. Bovendien zouden de spelers zich helemaal niet houden aan zo'n verbod. Dat is toch een absurde aantasting van je vrijheid als sporter? Verbieden om te laten zien dat je blij bent, wat een flauwekul zeg! Waar je misschien wel aan zou kunnen denken in dat verband is het gedrag van spelers bij een overtreding. Als je soms ziet hoe er wordt gereageerd op een berisping dan kun je je wel voorstellen dat het publiek extra geprikkeld raakt als hun favoriete speler tegen de grasmak is gewerkt. Vooral als de betreffende speler veel misbaar maakt tegenover de scheidsrechter of zelfs wraak neemt op de speler die de overtreding maakt. Dat geeft wel een negatief effect.

Ook Rijkaard zou zo'n maatregel van de gekke vinden.

„Blijdschap is een van de mooie din-

gen in je leven. Dat mag je best laten zien, op welke manier dan ook. Blijdschap na een doelpunt is toch heel normaal? Daar werk je toch in feite een hele week naartoe? En wat moet je dan zeggen van spelers die het veld opkomen en uitgebreid de grond kussen of ten overstaan van het publiek een kruis slaan of andere gebaren maken. Dat zou dan ook niet meer mogen. Het is niet mijn stijl maar ik vind dat dat moet kunnen“.

Zowel Ruud Gullit als Frank Rijkaard spreken tegen dat in de profvoetbalwereld sprake zou zijn van diskriminatie door medespelers of door de tegenstanders. Het blijkt dat ze er zelf in elk geval niets van merken.

Ruud Gullit: „Nee hoor, dat valt erg mee. In het begin van mijn voetballoopbaan werd er nog wel eens iets gezegd, zo van: „Hé neger“ of iets in die richting. Maar ik zou eerlijk gezegd geen enkel scheldwoord kunnen noemen dat ik op het veld gehoord zou moeten hebben. En als het toch zou

voorkomen dan probeer ik me er zo weinig mogelijk van aan te trekken. Mensen die diskrimineren moet je proberen zoveel mogelijk te negeren. Als je dat kunt volhouden, zullen ze er ook minder zin in krijgen omdat het effect uitblijft. En na een tijdje hoor je niets meer“.

Frank Rijkaard is het eens met deze mening van Gullit: „Het is van de andere kant wel zo dat je in de topsport al vrij snel wordt aangesproken op bepaalde opvallende kenmerken die je hebt. Als je rood haar hebt of je draagt een beetje buitengewone bril of je hebt als een van de weinigen een bruine huidskleur dan hoor je dat ook. Het is ook zo dat de sportjournalisten je snel bijnamen geven die daarop slaan. Maar ik vind dat niet zo erg, dat hoort er een beetje bij. Het wordt pas vervelend als het mensen er alleen maar om te doen is je als zodanig neer te zetten.“

In het veld dus weinig of geen diskriminatie. Maar in het dagelijks leven? Steeds meer mensen van etnische minderheidsgroepen voelen zich bedreigd door de opstekende racistische storm. Men durft soms niet meer op straat omdat men bang is gemolesteerd te worden.

Rijkaard: „Ja ik kan me dat goed voorstellen. Wat mijzelf betreft is er tot nog toe eigenlijk geen probleem. Ik woon vanaf mijn geboorte in Amsterdam en daar gaat het toch wel een beetje an-

Foto: Dries Linssen/3 pool bv

Ruud Gullit: Verbieden om blijheid te tonen. Wat een flauwekul!

ders dan in andere steden denk ik. Er zijn hier al jaren heel veel donkere mensen en ze horen gewoon bij de stad. Het is een vrije stad waar heel veel kan dat elders niet mogelijk is. Maar als er wel eens iets wordt geroepen negeer ik dat. Ik besteed er geen aandacht aan. Dat is beter dan iets terug te zeggen. Ik wind me er niet over op. Mensen die zeggen dat donkere mensen de schuld van de economische malaise zijn, maken een grote denkfout. Want die grote groep is een belangrijke faktor in onze economie. Ook zij werken en ook zij zorgen voor een bepaalde koopkracht."

Ruud Gullit: „Ik heb zelf nauwelijks hinder van diskriminatie. Lange tijd woonde ik in Amsterdam en dat is wel een unieke stad hoor. Vroeger maakte ik nog wel eens mee dat ik in de tram zat en dat er niemand naast me kwam zitten.

En als er al iemand durfde, ging dat heel aarzelend op het puntje van de bank. Als ik dan in de volle tram opzettelijk aan de kant van het gangpad ging zitten en de raamplaats vrij was dan vroeg bijna nooit iemand of hij er even langs mocht om daar te gaan zitten. Daar moest ik toen toch wel eens om lachen. Marokkaanse of Turkse jongens kwamen wel gewoon naast je zitten.

Het komt niet zo vaak voor dat gekleurde voetballers doordringen tot de top. Was het voor hen extra moeilijk?

Frank Rijkaard: „Voor mij geldt dat zeker niet. Ik denk ook dat dat in het algemeen wel erg meevalt. Ik ben al op jonge leeftijd door Ajax binnengehaald. Voor een plaats in het A-team gelden toch echt alleen de voetbalkapaciteiten. Van een buitengewone jaloezie aan de kant van de blanke jongens heb ik nooit iets gemerkt. Jaloezie is iets dat je bij alle mensen aantreft. Dat is tussen blanke jongens net zo sterk aanwezig als tussen bruine en blanke jongens.

In de periode dat Simon Tahamata bij Ajax voetbalde werd hij door een deel van de Molukse gemeenschap in ons land bijzonder bejubeld. Men zag de kleine speler als een symbool van overwinning op de Nederlandse samenleving die vaak zo negatief reageerde op gekleurde mensen en op Molukkers in het bijzonder. Hij betekende voor de Molukkers dus veel meer dan zomaar een goede profvoetballer. Geldt dat voor Gullit en Rijkaard ook?

Ruud Gullit: „Nou, ik weet het eigenlijk niet. Het zal in elk geval zeker niet zo sterk zijn als bij Tahamata en de Molukkers. Maar van de andere kant weet je dat er toch op een bepaalde manier op je wordt gelet als je een bruine huid hebt. Ik kan me dat ook wel voorstellen. Een minderheid is al snel trots op iemand uit hun midden die het op een of ander terrein heeft gemaakt. Maar ik wil me er niet door laten leiden. Ik wil alleen lekker voetballen en of je een witte of een bruine huid hebt maakt dan niet veel uit. Bo-

Onze kinderen spelen samen, ravotten samen, huilen samen, gaan samen naar school, zingen samen, dansen samen en hebben nog nooit van diskriminatie gehoord . . . dat leren ze van ons. Als ouderen moeten we onze kinderen véél leren, maar wat dit betreft, kunnen we nog heel wat van onze kinderen leren.

Tekst van de Veronica-spot tegen diskriminatie die verschillende bekende Nederlanders (waaronder Ruud Gullit) uitspreken voor televisie.

vendien voel ik me ook helemaal niet zo sterk verbonden met de Surinaamse gemeenschap in ons land. Ik ben een Nederlander en ik voel me in de eerste plaats ook een Nederlander."

Volgens Frank Rijkaard is het wel logisch dat donkere jongens iets van een extra verbondenheid voelen met jongens die er net zo uitzien en die op topniveau voetballen.

„Een idool voor Surinamers in Nederland? Nee, dat voel ik niet en ik geloof ook niet dat dat zo is. Ik merk er ook niets van in de fanmail die ik krijg. Misschien ben je wel eerder een voorbeeld voor donkere jongetjes die later ook net zo'n profvoetballer willen worden. Mijn vriendenkring bestaat bij wijze van spreken uit net zoveel Surinaamse als Nederlandse jongens en meisjes. Ik voel me ook Nederlander en ik heb dus vanuit mezelf ook niet zo'n gevoel van lotsverbondenheid met Surinaamse mensen."

Beide voetballers voelen dus geen speciale nauwe band met Suriname. Ze volgen met niet meer dan normale interesse de ontwikkelingen in Suriname. „Ik ben veel meer betrokken bij zaken die in ons land gebeuren", aldus Ruud Gullit.

„Ik vind het een goede zaak dat veel bekende Nederlanders meedoen aan die spotjes. Doordat je zo bekend bent, heeft het ook meer invloed als je je stem laat horen. Ik vond het in dit geval alleen jammer dat ik de tekst niet in mijn eigen woorden mocht zeggen. Als ik vanuit mezelf over diskriminatie praat dan kan ik er toch meer inleggen, meer gevoel inbrengen. Ik denk dat dat nog beter overkomt.

Frank Rijkaard vindt het goed als sportmensen zich inzetten voor bepaalde ideeën of acties.

„Iedereen moet het recht hebben te zeggen wat hij denkt, dus ook sportmensen. Als er nou een jongen het veld in komt met een button op zijn shirt „Kernwapens de wereld uit", dan vind ik dat prima. Ik zie niet in waarom zo iemand van het veld gestuurd moet worden, zoals laatst ergens gebeurde. Die spotjes waar Ruud aan meedoet, daar zou ik ook aan meedoen als ik gevraagd zou worden."

Maar stel, dat een profvoetballer het veld betreedt met een button op zijn shirt met de tekst „Alle kleurlingen het land uit". Wat zouden ze dan doen?

Ruud Gullit: „Voor mij kan dat wel. Ik denk dat die mensen er meer moeite

mee zouden hebben dan wij. Hij zou het veel erger vinden om met of tegen een kleurling te moeten spelen dan ik het zou vinden om met of tegen hem te spelen. Want hij wil mij niet aksepteren en ontslegt mij bepaalde rechten. Ik vind hem een beetje dom en zou hem negeren. Dat is voor hem erger dan er aandacht aan schenken. Trouwens mijn ervaring is dat als je met mensen praat die zo denken en ze leren je beter kennen dat ook hun opvattingen veranderen. Het tweede dat me opvalt is dat ze meestal in groepsverband naar buiten treden. Als je ze alleen spreekt dan is alles niet zo zwart-wit meer en blijken ze vaak toch andere denkbeelden erop na te houden.

Ook Rijkaard zou geen veto uitspreken tegen een speler met zo'n button op zijn shirt.

„Als ik zeg dat iedereen het recht heeft zijn mening te uiten dan moet ik ook aksepteren dat mensen meningen hebben die mij niet aanstaan. Het zou me niet erg irriteren. Hooguit zou ik nog meer mijn best doen om zo iemand op sportieve wijze te benaderen; hem passeren in de wedstrijd met een hele mooie beweging bijvoorbeeld."

Maar waar ligt de grens dan. Waar is het moment dat Gullit en Rijkaard „nee" zeggen?

Ruud Gullit: „Je moet steeds voor jezelf nagaan of het zin heeft dat je iets doet of juist iets niet doet. Neem nou Zuid-Afrika. Ik ben tegen apartheid. Het zou kunnen dat Feyenoord wordt uitgenodigd om daar te gaan spelen. Dan moet je je afvragen of je er wel heen wil. Als je niet gaat, stel je een daad. Als je wel gaat dan moet je daar laten blijken dat je het er niet mee eens bent. Ik zou dat ook zeker doen. Ik weet nog niet hoe, maar ik zou iets ondernemen. Ik denk trouwens dat de hele ploeg bij Feyenoord erachter zou staan. Iedereen is toch tegen apartheid?"

Frank Rijkaard: „Dingen waar ik het echt niet mee eens ben, doe ik ook niet. Grenzen zijn altijd persoonlijk en afhankelijk van veel factoren. Ik zou nooit een reclameactie doen waarin kernwapens worden afgeschilderd als goed voor ons. En ik zou me ook niet laten strikken voor een commercial over Zuid-Afrika als prachtig toeristisch gebied. Die vrijheid voor mijn eigen opvattingen heb ik ook bij Ajax. Er wordt bij ons niet voorgeschreven wat iedereen moet denken."

**Ans Sillen
Paul Custers**

Meryl Streep weer beter dan ooit als Karen Silkwood

Meryl Streep is nu al een legende. Welke rol ze ook speelt, ze maakt er keer op keer zo iets ongelooflijk persoonlijks van, ze geeft elk karakter zo'n enorme lading, dat de hele wereld reikhalzend uitzielt naar elke nieuwe film die ze maakt. Vooral het feit dat ze er in slaagt om in elke film zo'n volkomen andere vrouw te spelen (terwijl bijvoorbeeld Jeroen Krabbé of Rutger Hauer in elke rol helemaal zichzelf blijven) boeit van begin tot eind.

In *Silkwood*, een film die is gebaseerd op ware feiten, speelt Streep de rol van de 28-jarige Karen Silkwood. Karen is gescheiden, haar drie kinderen zijn bij haar ex-man. Ze woont samen met een vriend en een lesbische vrouw in een houten huis in de buurt van de kerncentrale waar ze alledrie werken. 't Lijkt een alledaags bestaan: de arbeiders en arbeidsters gaan net zo met elkaar om als mensen die in een chocoladefabriek zouden werken. Totdat een van de oudere arbeidsters opeens radio-actief besmet blijkt te zijn. De belangstelling van Karen Silkwood wordt gewekt. Helemaal als ze van een mannelijke collega hoort dat bepaalde foto's van onderdelen, waar breuken in blijken te zitten, gewoon worden gere-toucheerd waardoor er levensgevaarlijk materiaal de fabriek verlaat. Wanneer Karen kort daarop zelf besmet blijkt te zijn (degene die dat overkomt, moet een afschuwelijke en pijnlijke douche ondergaan met een bepaalde

vloeistof die de straling gedeeltelijk onschadelijk maakt), krijgt ze nog meer argwaan. Ze komt in contact met een vakbondsman en ze besluit om binnen het bedrijf op onderzoek uit te gaan naar de beveiligingsmethoden en naar de afgeleverde produkten. Haar collega's nemen haar dat onderzoek echter niet in dank af: niemand durft zijn mond open te doen uit angst zijn of haar baan kwijt te raken. Niemand realiseert zich voldoende dat Karen voor het algemeen belang bezig is.

Wanneer Karen steeds meer tijd in haar vakbondswerk gaat steken, krijgt haar vriend er genoeg van en neemt de benen. De lesbische vriendin denkt dat Karen het dan misschien toch met haar wil proberen, maar wanneer dat niet het geval blijkt, komt er een poosje een andere vrouw in huis, een meisje dat in de plaatselijke morgue de lijken van make-up voorziet. Een morbide detail, en aanleiding tot een paar bijtende grappen van Karen, die zich aan alle

kanten in de steek gelaten voelt.

Wanneer Karen voor de tweede keer besmet blijkt te zijn, komt ze er achter dat ze moedwillig door iemand binnen het bedrijf aan straling is blootgesteld. Ze reist met haar vriend, die inmiddels zijn baan heeft opgegeven en terug is gekomen bij Karen, naar een arts die haar grondig onderzoekt en gedeeltelijk gerust weet te stellen. Ze besluit om haar bevindingen, omtrent de gebrekkige beveiliging binnen de fabriek en de ondeugdelijke produkten, aan een journalist van de New York Times te vertellen. Op weg naar de afspraak met de man, verongelukt ze met haar auto. Autopsie weest uit, dat ze veel alcohol en kalmerende middelen in haar bloed had. Toch was het ongeluk wel heel erg toevallig, en insiders zijn er nog altijd van overtuigd dat Karen Silkwood is vermoord. Weliswaar werd de fabriek, na de deining die de dood van Karen veroorzaakte, gesloten, omdat er toen pas een echt, professioneel onderzoek op touw werd gezet. Maar de Amerikaanse samenleving verloor een vrouw die het beste voor had met haar medemensen, een vrouw die haar nek durfde uit te steken, die zich impopulair bij haar collega's durfde te maken, een vrouw die de gevaren inzag van het werk waar ze mee bezig was, van het materiaal waar dag in dag uit, honderden mensen mee werkten, en van de nonchalance waarmee de directie van dat commerciële bedrijf met de levens van de werknemers omsprong. Mensen als Karen Silkwood leven meestal niet lang, maar hun dood brengt dan gelukkig toch teweeg waar ze tijdens hun leven voor hebben gestreden.

Naast Meryl Streep, waar ik geen superlatieven genoeg voor heb, speelt Kurt Russell een heel hartelijke vriend, en Cher, ooit de helft van het zangduo Sonny and Cher, levert een sublieme rol af als de lesbische vriendin. Als ik het voor het zeggen had, kreeg zij voor die creatie dit jaar de Oscar voor de beste vrouwelijke bijrol. Regie van deze aangrijpende film, die griezelig actueel is, was van Mike Nichols, het scenario werd geschreven door twee vrouwen, Nora Ephron en Alice Arlen.

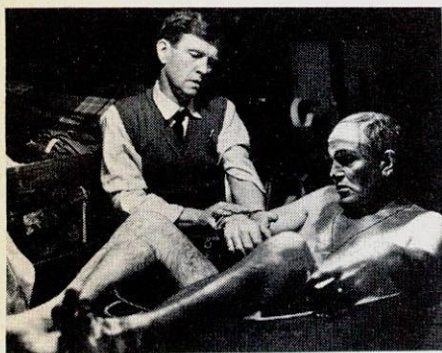
Leo van Opzeeland

Meryl Streep als Karen Silkwood, vlak voordat ze van achterop wordt aangereden.

in 't kort

Zowel Tom Courtenay als Albert Finney hadden een grootse filmcarrière kunnen opbouwen, maar beide Britse acteurs gaven de voorkeur aan het echte toneel. Tom Courtenay had na zijn rollen in *Billy Liar* en *The loneliness of the long distance runner* de ene rol na de andere kunnen spelen, maar hij trad nog maar sporadisch op in films. Albert Finney had het na zijn bejubelde rol in *Tom Jones* ook helemaal kunnen maken als filmacteur, maar ook hij doet pas de laatste jaren weer een en

Tom Courtenay en Albert Finney in *'The dresser'*

ander. Deze beide toneelrotten nu treden zij aan zij op in de film *'The dresser'*, die helemaal speelt in die specifieke theatersfeer. Finney speelt de rol van Sir, een ouder wordende Shakespeare-vertolker, Tom Courtenay is zijn kleder Norman, de enige die de oude man volledig begrijpt, die hem beschermt, steunt en opbeurt, maar die, na de dood van Sir, met geen letter in diens afscheidsbrief wordt vermeld. Die eindscène is heel indrukwekkend. Verder doet Courtenay teveel toneel in zijn rol, terwijl hij toch zou moeten weten dat bij film elk gebaar en elke stembuiging tienmaal vergroot bij de kijker overkomt. Hij maakt daardoor nogal een geforceerde indruk, en vooral zijn homofilie legt hij er heel dik op, waardoor de creatie af en toe mallotige trekjes vertoont die absoluut niet bij het kwetsbare karakter van Norman passen. Toch is Courtenay een prima acteur, die dezelfde rol ook met veel succes op de planken speelde, en daar ettelijke onderscheidingen voor kreeg. Finney is nieuw in zijn hoedanigheid van Sir. Misschien dat de film wel zo toneelmatig aandoet, omdat de regisseur, Peter Yates, ook een toneelminnaar is, die hoopt dat de mensen, door *'The dresser'* in de bioscoop te gaan zien, geïnspireerd raken om ook eens

wat vaker een toneelstuk te bezoeken. Het stuk, van Ronald Harwood, is inmiddels in 23 landen opgevoerd.

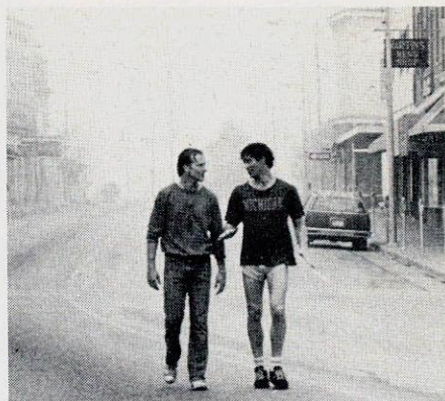
Michael Apted leverde met *Gorky Park* een intrigerende film af, omdat hij een zeer Amerikaanse acteur de rol laat spelen van een Russische politiemann. Nu hoeft dat natuurlijk in principe geen bezwaar te zijn, maar juist omdat de verschillen en tegenstellingen tussen die beide blokken zo enorm groot zijn, is het casten van een hoofdrol in een typisch Russisch verhaal heel erg belangrijk. William Hurt, een van mijn favorieten sinds zijn rol in *Body Heat* en ook in *The big chill* (daarover straks meer) voortreffelijk op dreef, speelt zijn rol goed, uitstekend zelfs, maar je blijft toch wel steeds naar een Amerikaan kijken. Het gaat in *Gorky Park* om drie onherkenbaar verminkte lijen die door detective Renko (Hurt) in het stadspark van Moskou worden aangehouden. Hij ontdekt dat bij de vrouw van het drietal een paar schaatsen liggen, die aan een jonge dissidente, Irina, hebben toebehoord. Als hij, via laboratoriumproeven, ook nog ontdekt dat een van de andere doden een Amerikaan was, gaat hij denken dat de KGB hier achter moet zitten. Later komt hij op het spoor van een rijke Amerikaan, Osbourne (mooie rol van de oude houwdegen Lee Marvin) die handelaar in sabelbont is, maar ook probeert levende sabeldieren het land uit de smokkelen. Natuurlijk loopt de liefdesrelatie tussen de mooie Irina en de plichtsgetrouwe politiemann Renko op niets uit, maar de scène waarin hij de gevangen genomen sabeldieren hun vrijheid hergeeft (zeer symbolisch natuurlijk: voor hemzelf zal die vrijheid nooit zijn te verwezenlijken) is heel indrukwekkend. Mooi spel levert ook Brian Dennehy, de broer van de dode Amerikaan, die op eigen gelegenheid in Moskou poolshoogte komt nemen. *Gorky Park* werd in Finland opgenomen, de stadscènes spelen in Helsinki.

Het boek van Martin Cruz-Smith was in

Joanna Pacula en William Hurt in *'Gorky Park'*

Amerika een bestseller, vooral omdat het de Russische sfeer heel goed weergeeft. Aardige tegenhanger van de eindeloze stroom Amerikaanse en Europese politiciers waar we regelmatig op vergast worden. De Poolse Joanna Pacula als Irina maakt een zeer veelbelovend debuut.

William Hurt en Kevin Kline in *'The big chill'*

The big chill, van regisseur Lawrence Kazdan die ook *Body Heat* maakte, is alom bejubeld, en terecht. Het is het aangrijpende verhaal van een groep mensen die in hun studententijd een hecht team vormden en die, tien jaar later, sadder and wiser, weer bij elkaar komen om één van hen, Alex, te begraven. Alex heeft zich de polsen doorgesneden. De ontmoeting tussen de vrienden en vriendinnen is zeer emotioneel, er wordt veel gefilosofeerd over het verleden, over het kille heden (*The big chill* is de grote kilte die het volwassen leven mee blijkt te brengen) en over wat er is overgebleven van de idealen van vroeger. Meg, de advocate, begon ooit vol goede moed aan een juristencollectief voor kansarmen, maar is er inmiddels achter dat de meeste van haar cliënten 'zo verdornd schuldig' zijn. Nick heeft in Vietnam gevochten en is ten gevolge van een verwonding impotent teruggekomen. Hij gebruikt nu drugs en handelt er ook in. Michael werkt bij een waardeloos schandaalblaadje, Sam speelt de held in een derderangs televisie-serie, waarvoor hij zich in zijn hart schaamt. Chloe, die veel jonger dan het gezelschap is, is duidelijk van een heel andere generatie: voor haar geen idealen en dromen. Ze is reëel, verwacht weinig en geneert zich nergens voor. Zij was de vriendin van de dode Alex, en uitgerekend zij begint met Nick, de impotente drugsverslaafde, een nieuwe relatie.

The big chill is een ongelooflijk mooie, aangrijpende film, met stuk voor stuk schitterende rollen. Zinnigjes als 'Richard is me trouw, dat weet ik zeker. Niet omdat hij nou zo van me houdt, maar omdat hij bang voor herpes is', blijven dagen hangen, althans zo verging het mij. De muziek, allemaal top hits uit de jaren zestig, heeft nog niets van zijn zeggingskracht verloren!

L. v. O.

**Wie een brug legt
naar een ander
kan altijd heen
en terug**

Jana Beranová

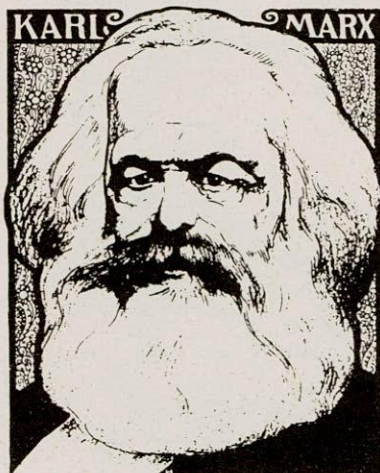

Marx en rock-muziek

In Tsjechoslowakije hebben de autoriteiten een einde gemaakt aan het bestaan van de populaire rockgroep „Patent“. Dat kon ook niet anders, want „Patent“ was de laatste tijd bezig met het spelen van punkrock en dat leidde tot wangedrag bij de jeugd.

„Patent“ is niet de eerste rockgroep in Tsjechoslowakije die wordt opgeheven. De laatste maanden zijn er 30 andere rockgroepen verboden. Waarom? Heel simpel, omdat de

muziek van rockgroepen niet past bij een socialistische gemeenschap. En wangedrag helemaal niet.

We hebben het even nagekeken en inderdaad, Karl Marx en Friedrich Engels, de vaders van het communisme, hebben het al in de vorige eeuw gezegd: „Rock-muziek en wangedrag, daarvan walgt een communist.“ *)

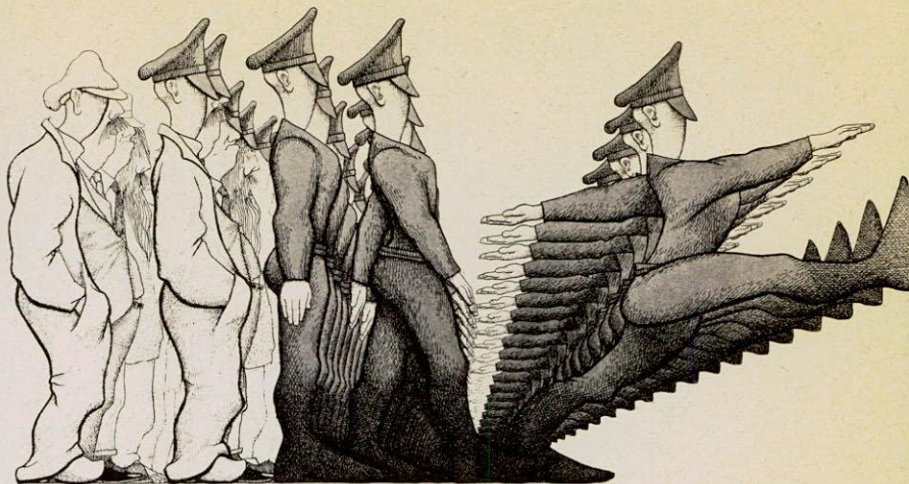
*) F. Engels en K. Marx, Rockmusik und Kapitalismus, 3 dln., Londen 1867, blz. 468.

Het einde

Amerikaanse en Russische wetenschappers hebben gewaarschuwd voor de gevolgen van een kernoorlog. Na een conferentie in Washington spraken zowel Amerikanen als Russen over de verwoesting van de aarde na een kernoorlog. Enkele conclusies: na een kernoorlog zal de zon voor lange tijd verduisterd zijn door rookwolken, stof en vrijkomende gassen. Het zal nacht worden

Poster voorgaande pagina's

De tekst van Jana Beranová op de voorgaande pagina's is afkomstig uit de bundel „Geen hemel zo hoog“, uitgegeven door Agathon, Bussum (1983). Prijs f 19,50. De foto is van Frank Spoelstra.

Poster

De hier afgedrukte tekening van Jan Vlasveld uit Tiel is als poster (40 x 60 cm) uitgebracht door de Spreeuw, Postbus 411 te Utrecht. De prijs van deze, alleen in de progressieve boekhandel te verkrijgen, affiche bedraagt f 1,50. Wanneer men de poster rechtstreeks bij de Spreeuw bestelt maak dan f 2,50 (voor gevouwen toezending) of f 4,-

voor vele maanden en de temperatuur zal ijsig zijn. Met als gevolg het afsterven van de plantenwereld, inclusief de voedselgewassen. Tenminste voorzover er na de kernoorlog nog een plantenwereld over is. Ook zal de ozonlaag om de aarde worden vernietigd, zodat ultraviolette stralen de aarde onbelemmerd kunnen bereiken. Dat zal leiden tot vele ziekten onder de overlevenden, die zich waarschijnlijk ook niet meer zullen kunnen voortplanten.

Met andere woorden: na een kernoorlog is de aarde kapot, compleet kapot. Daar zijn zowel Amerikaanse als Russische wetenschappers het over eens.

Op de conferentie in Washington werd 'de politiek' angstvallig vermeden. Anders waren de deskundigen elkaar misschien in de haren gevlogen. Nu konden ze het - zonder politiek - tenminste eens zijn. Amerikanen en Russen op één lijn: er blijft hoop.

Uit: Reflector, jan. '84

Het haar van Reagan

De persoonlijke kapper van president Reagan heeft een belangrijk geheim onthuld: Ronald Reagan verft zijn haar niet. De 72-jarige oud-filmster beschikt niet alleen over een volle haardos, maar heeft zelfs bijna geen grijs haar. We moeten dit wel geloven, want de kapper heeft de proef met een leugendetector glansrijk doorstaan. Zo'n leugendetector zou vaker moeten worden gebruikt. Stel je voor: een persconferen-

(voor toezending per koker) over op giro 3598714 t.n.v. Penningm. Anarchistisch Kollektief Utrecht, Postbus 411 te Utrecht. Bij bestelling op deze wijze vermelden: lib. affiche no. 6. De poster is ook te koop in de Humanistisch Militaire Tehuizen te Havelte, 't Harde Nunspeet en Seedorf. De prijs is daar evenals in de boekhandel, f 1,50.

tie van Reagan of van de Russische partijleider Tsjernenko waarop bij elke leugen de detector een snerpnd signaal zou uitzenden. Pijn aan je oren.

Je hoeft het concert van je leven niet te missen omdat je even krap zit.

Even praten met de Amro Bank doet meer dan je denkt.

Wat doet de Amro-bank voor je wanneer je voortdurend krap zit?

vissen vang je al met een metaaldetector

Affiche van de tentoonstelling Zwart-Wit 1984

Zwart-Wit 1984: tentoonstelling over racisme in Anne Frank Huis

In het Anne Frank Huis te Amsterdam is de komende maanden een tentoonstelling te zien over racisme en anti-racisme in Nederland. Zwart-Wit 1984 laat zien hoe racisme zich anno 1984 in Nederland manifesteert: in geweld en bedreiging, in politieke propaganda, in structurele achterstelling van etnische bevolkingsgroepen, in vooroordelen over buitenlanders. Maar vooral uit zich het racisme in de dagelijkse omgang van mensen met elkaar. De tentoonstelling (die werd geopend door de voetballer Ruud Gullit) legt de nadruk op wat racisme betekent voor hen die er het slachtoffer van zijn. Daarnaast is er ook aandacht voor anti-racisme. Bij de tentoonstelling is een brochure verkrijgbaar.

De Anne Frank Stichting heeft naar aanleiding van de tentoonstelling Zwart-Wit 1984 een lange lijst aangelegd van voorbeelden van racistisch geweld en konkludeert dat er een uiterst verontrustende toename is. Volgens J. F. Westra, directeur van de Anne Frank Stichting, is de propaganda van de Centruumpartij één van de belangrijkste oorzaken van deze toename. De Stichting overweegt daarom een aanklacht in te dienen tegen de Centruumpartij wegens het aanzetten tot rassenhaat. Het doel daarbij is niet zozeer om de partij te verbieden alswel geen kans meer te geven om racistische uitlatingen te verspreiden. Enkele voorbeelden van racistisch geweld die de Anne Frank Stichting heeft verzameld:

- Amsterdam, januari: 25 jongeren molesteren vijf Turkse muzikanten;
- Arnhem, juni: twee jongeren verspreiden een pamflet waarin Turken bedreigd worden met moord als ze niet vertrekken;

- Oss, juli: een zwarte jongen wordt bij een discotheek drie keer in de rug gestoken;
- Amsterdam, 21 augustus: Kerwin Duijnmeijer wordt vermoord;
- Eindhoven, september: Onbekende mannen rijden Marokkaanse jongen klem en mishandelen hem;
- Zwolle, oktober: een man schiet een buks leeg op een Turks gezin, hij krijgt veertien maanden;
- Utrecht, november: zes meisjes bedreigen in een bus een 12-jarige Marokkaanse meisje, volgen haar als ze de bus uit vlucht en beroven en mishandelen haar;
- Heerlen, december: drie werkloze jongeren gooien molotov-cocktails naar binnen bij een Marokkaans gezin;
- Leiden, december: onbekenden gooien uit een auto een brandbom in een Marokkaans koffiehuis;
- Dronten, december: onbekenden vernielen een Marokkaanse gebedsruimte, religieuze voorwerpen worden op straat verbrand;
- Amsterdam, januari: twee jongens mishandelen een Antilliaan; na hun arrestatie zingen ze nazi-liederen en brengen de Hitlergroet;
- Schiedam, februari: een groep jongeren staat terecht wegens brandstichting in slooppanden om Turkse gezinnen bang te maken;
- Rotterdam, februari: leden van antifascisme-comité's krijgen een pamflet thuis van het actiecomité Anti-Gastarbeiders; aan de binnenkant van de envelop zit een scheermesje geplakt.

Zwart-Wit '84 is in de maanden maart, april, mei en oktober, november en december te zien in het Anne Frank Huis, Prinsengracht 263, Amsterdam. Meer informatie tel. 020-264533. (HvH)

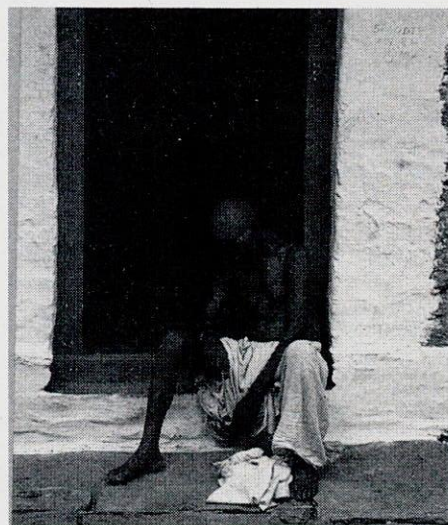
HIVOS toont achterkant van armoe

Kleinschalig, direct en structureel. Dat is in het kort de ontwikkelingshulp die HIVOS (het Humanistisch Instituut voor Ontwikkelingssamenwerking) voorstaat.

Op deze wijze probeert deze organisatie al vijftien jaar, (waarvan vijf jaar als medefinancieringsorganisatie) de allerarmsten in de wereld te bereiken. Een dubbel lustrum dus eigenlijk en reden om een feestelijk gebaar te maken. Hiertoe heeft HIVOS een boekje uitgegeven dat verhaalt over de ervaringen van enkele mensen die enige ontwikkelingsprojecten in India bezochten. Want jaarlijks laat HIVOS enkele kontribuanten kennis maken met projecten waar HIVOS zijn medewerking aan verleent. Vanuit de gedachte van „Beter verkeer met de derde wereld” kunnen deze dan met eigen ogen zien wat de ontwikkelingssamenwerking van HIVOS in de praktijk betekent. Zo bezochten recentelijk Tine van der Meer, Wim Loode en Gera Breebaart projecten in India die HIVOS samen met een particuliere ontwikkelingsorganisatie in India steunt. Hun ervaringen, ontmoetingen, indrukken en gevoelens zijn door de journalist Rolf Boost verwerkt tot het jubileumboekje „Aan de achterdeur van de armoede”. Het is niet alleen boeiend voor degenen die het werk van HIVOS al kennen, maar ook voor de velen die nog niet bekend zijn met kleinschalige, directe en structurele steun aan de derde wereld, met hulp die ook een menselijk gezicht heeft. (HvH)

„Aan de achterdeur van de armoede” is samen met uitgeverij „Het Wereldvenster” uitgegeven en verkrijgbaar in de boekhandel.

Wilt u meer weten over HIVOS dan kunt u schrijven naar Beeklaan 387, 2562 AZ Den Haag, of bellen: 070-636907.

Dierenrechten: een zaak van lange adem

Een landbouwspecialist van de PvdA uit de Tweede Kamer op werkbezoek bij een pluimveehouder op de Veluwe. Een cameraploeg van de televisie in z'n kielzog. Uitvoerig wordt ingezoomd op de legbatterijen in de grote stal: 5 kippen zitten er in de minuscule hokjes van draadgaas van 50 x 40 cm oppervlak en 40 cm hoogte. In een door tokkend geluid gevulde omgeving verklaart de boer, dat hij aan de dieren hoort dat ze het best naar hun zin hebben.

Het parlementslid weet het nog niet zo zeker. Hij twijfelt aan het welzijn van kippen op legbatterijen en heeft met een CDA-collega een initiatief-wetsontwerp ingediend om binnen 10 jaar van die batterijen af te zijn.

De pluimveehouder is minder tevreden over die plannen. Hij vindt dat hij alles doet om de kippen zo gezond mogelijk zo veel mogelijk eieren te laten produceren. Hij heeft het toch al niet zo gemakkelijk met al die bepalingen van de overheid. En de eierprijzen zijn de laatste jaren zo laag, dat echte winst er zelfs met de meest moderne methoden

eigenlijk niet in zit. Maar echt, die beesten zijn prima gezond.

„Ja”, zegt de parlementariër, „de dieren zijn inderdaad niet ziek. Maar het zijn geen echte kippen. Ze zijn gedragsgestoord”.

De kippenboer op zijn beurt: „We doen voor die kippen alles wat in ons vermogen ligt. Ze krijgen mooi schoon drinkwater en een keer of acht per dag het ideale voer. Ze hoeven niet in hun eigen drek te lopen. Deze dieren zijn trouwens al vanaf de eerste dag na hun geboorte gewend aan deze situatie. Dat gedragsgestoord, dat vind ik

flauwekul. Want als ik een kip uit deze kooi haal, dan weet ze niet hoe ze lopen moet. Ze kan niet eens in de natuur lopen . . .”

Hoever mag je gaan?

Logica uit de bio-industrie waar zelfs de ervaren tv-reporter even stil van werd. De bio-industrie: de moderne zeer gespecialiseerde en vooral erg intensieve pluimvee- en varkenshouderij en kalvermesterij. Het welzijn van de dieren daar heeft de laatste tijd weer extra veel aandacht. Boeren en onderzoekers van landbouwkundige instituten letten daarbij vooral op de mogelijkheid dat een verminderd welzijn de produktie ongunstig kan beïnvloeden. Voelt een dier zich niet lekker, dan zal het ook niet goed groeien of niet echt veel eieren leggen, zo is ongeveer de redenering.

Steeds meer mensen buiten de agrarische kring willen daar niet mee volstaan. Zij stellen zich de vraag hoever je eigenlijk met dieren mag gaan. Niet alleen in de produktielandbouw, maar ook bijvoorbeeld bij het gebruik van proefdieren in het medisch onderzoek en in de cosmetische industrie. Moeten we om een ziekte bij de mens te genezen, via een nieuw preparaat bijvoorbeeld, eerst duizenden, tienduizenden dieren opofferen bij het testen van dat geneesmiddel? Gaat de schoonheid van de vrouw over de ruggen van vele ratten en muizen? Nee, zeggen steeds

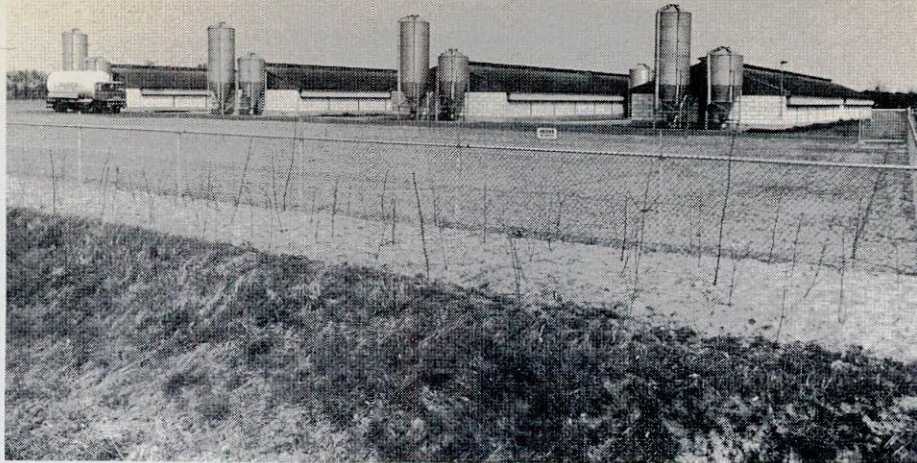

meer mensen, dat mag eigenlijk niet. Maar er is meer. De chemische industrie heeft nog een hele serie nieuwe stoffen voor ons in petto. Maar steeds vaker wordt er bij die industrie op aangedrongen om die stoffen eerst te testen op hun veiligheid voor mens, plant en dier. Terecht. Maar dan zijn er wel proeven nodig. In het geval van testen op waterverontreiniging kun je als onderzoeker het beste vissen nemen. Dat gebeurt dan ook. Is dat juist? Is het ook wel juist, om maar in huis-tuin-en-keuken situaties te blijven, bij de eerste de beste kreet van zoon- of dochterlief een poesje te nemen, een parkiet in een rooitje te stoppen, een hamster in de familie op te nemen?

Afhankelijk van de mens

Het gaat al met al om gigantische aantallen dieren. Becijferd is dat in 1979 in Nederland 400 miljoen dieren werden gedood omdat ze op een of andere wijze bij de produktie van vlees, eieren en zout waren betrokken. Het aantal proefdieren wordt in ons land geschat op zo'n 1½ miljoen. Het aantal huisdieren op 22 miljoen. Geen van die dieren heeft eigenlijk gevraagd om heel intensief met de mens om te gaan. Ze zijn veelal stuk voor stuk afhankelijk van de mens gemaakt, dat wel.

Toch om met de pluimveehouder op de Veluwe te spreken, wordt het hun als regel nog zo goed mogelijk naar de zin gemaakt ook. Maar aan de totaal onnatuurlijke leefomstandigheden kunnen de dieren veelal weinig veranderen. Zij zijn in dat opzicht rechteloos. Natuurlijk is er een Wet op de Dierenbescherming, er is een Overeenkomst inzake Bescherming van Dieren tijdens Internationaal Vervoer, er is een Besluit Dierenvervoer etc, er is een Mestkalvenbesluit, een Veewet, een Ontwerp Europese Richtlijn inzake Bescherming van Legkippen enz. Maar t.o.v. het massale van de omgang van mens en

dier is dat toch veel te weinig. Een Groningse jurist, mr. Dirk Boon, heeft dat in zijn in december 1983 uitgekomen proefschrift „Nederlands Dierenrecht“ nog eens duidelijk aangetoond. Hij vindt dat dieren juridische rechten moeten krijgen om hun welzijn af te dwingen. En omdat zij zelf die rechten niet kunnen uitoefenen, moeten dat organisaties doen die zich het lot van dieren extra aantrekken. Dat kan bijvoorbeeld Dierenbescherming zijn, of de Stichting Lekker Dier, of Stichting Kritisch Faunabeheer. Aan zulk soort organisaties, gesteund door veel individuele Nederlanders, is dan een taak toevertrouwd die te vergelijken is met de taak van een ouderpaar t.o.v. hun kinderen, of een voogd t.o.v. zijn pupil.

Via het recht, en dus ook soms via de rechter, kan dan worden bepaald waar de grenzen liggen van zo langzamerhand voor velen onaanvaardbaar dierenleed. Om nog maar eens wat te noemen: het zo doorfokken van sommige honderassen dat de dieren door hun rug of door hun poten gaan; het bijna levenslang opbergen van fokzeugen in stalen kooien; het vervoer in kale, toch-

tige veewagens van levende exportkalveren naar bijvoorbeeld Italië; het opofferen van nog meer proefdieren voor nog weer nieuwe nachtrèmes.

Sommigen zijn het wachten beu

Voor sommige mensen is de grens al lang bereikt. Zij zijn het wachten op nieuwe wetsvoorstellen, het verstrijken van trage overgangsregelingen beu. Leden van het Dierenbevrijdingsfront zijn wat dit betreft af en toe actief. Hun prikacties zijn soms spectaculair, maar hebben voornamelijk tot taak de publieke opinie wakker te houden. Ze treffen soms individuele boeren op nertsenhouders of wetenschappelijke onderzoekers. Het aanbrengen van persoonlijke schade lijkt echter niet de bedoeling te zijn. Eerder gaat het in groter verband om een aansporing haast te maken met het tegengaan van massaal misbruik van dieren.

Het gaat hier inderdaad om een massaal en nauwelijks nog begrepen onrecht. De slachtoffers, miljoenen, zul je er nooit over horen. Maar wanneer komt het tot een oplossing? Het betalen van vijf cent meer voor een echt scharrelei komt de meeste consumenten al slecht uit. Gaat het toch weer om de economie, het grote geld? Of is de bescherming van weerlozen ons toch wat waard? Voorlopig zijn er nog meer vragen dan antwoorden.

Frits Maas

(Foto's: Jan van de Kam)

nestgeur en nestwarmte:
nieuwe energiebron

De vlucht van de Duif

In onze tijd wordt heel veel gebruik gemaakt van affiches of posters, wat huiselijker gezegd aanplak- of reclamebiljetten. Affiches dragen een boodschap uit en het is uiteraard de bedoeling dat zoveel mogelijk mensen daar kennis van nemen. Ze worden geplakt op z.g. aanplakzuilen of peperbussen, die daarvoor speciaal in straten en op pleinen geplaatst zijn. Maar ook muren, schuttingen en ramen zijn geliefde plaatsen om de aandacht te vragen voor de boodschappen, die allerlei instanties of firma's onder onze aandacht willen brengen.

Kunstenaars voor de vrede

Al heel vroeg kende men aankondigingen versierd met allerlei houtsneden, bijv. voor het aanwerven van krijgsvolk en voor verkopeningen. Naarmate de mogelijkheden technisch en grafisch toenamen, zijn er affiches ontstaan, die ware kunstwerken zijn. Ik denk, om maar enkele namen te noemen, aan Henri de Toulouse-Lautrec, Théophile Steinlen, William Morris, Walter Crane en Aubrey Beardsley. Ook in ons land zijn veel kunstenaars bekend, die voortreffelijke aanplakbiljetten ver-

vaardigden van grote kunstzinnige waarde, zoals Jan Sluijters, Bart van der Leek, Leo Gestel, Jan Toorop, R. N. Roland Holst en vele anderen. Ook de bekende politieke tekenaar Albert Hahn heeft vele sprekende affiches ontworpen, die in het algemeen een propagandistisch karakter hadden. En laten we de diverse posters niet vergeten, die Opland maakte met de leuze „Geen nieuwe kernraketten in Europa“. Eenvoudig, maar met een grote zeggingskracht.

Het is dus geen wonder dat diverse musea over grote collecties affiches

beschikken, waaruit zij zo nu en dan speciale tentoonstellingen samenstellen. Ook het Amsterdamse Instituut voor Sociale Geschiedenis heeft een zeer grote verzameling posters, waar zij, die belang stellen in de geschiedenis van de arbeidersbeweging, terecht kunnen.

De duif als symbool

In de loop van deze eeuw en wel speci-

SEMAINE DE LA PAIX: 11-17 DÉCEMBRE 1972
JOURNÉE MONDIALE DE LA PAIX: 1er JANVIER 1973

RENSEIGNEMENTS ET DOCUMENTS: PAX CHRISTI, 5 rue de l'Abbaye Paris 75 006 c.c.p. 8122 18 Paris

LE SAVIEZ-VOUS ?

3. „Der Frieden ist möglich.“ Plakat von Jean Effel

„De vrede is mogelijk.“ Affiche van Jean Effel voor de wereldvrede-dag van Pax Christi, Frankrijk 1972.

AMERICA, DECLARE
PEACE ON RUSSIA!

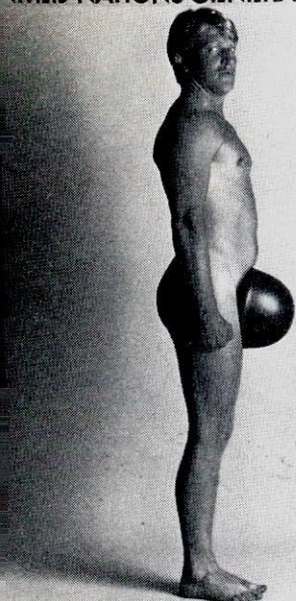
RUSSIA, DECLARE
PEACE ON AMERICA!

„Amerika, verklaar Rusland de vrede! Rusland, verklaar Amerika de vrede!“ Affiche (linosnede) van Paul Peter Piech, Engeland 1972.

al na de Tweede Wereldoorlog, zijn er wat affiches tegen de oorlog en in et bijzonder tegen de waanzinnige toom-bewapening, van de pers geko-
ren. In 1983 is bij het Beltz Verlag in asel een groot formaat boek versche-
en onder de titel „Plakate gegen den rieg“, waarin afbeeldingen van 159 osters uit vele landen zijn bijeenge-
bracht van bekende internationale unstenars zoals Käthe Kollwitz, John leartfield, Pablo Picasso, Jean Effel, laus Staack en vele anderen.

en veel gebruikt symbool op de affi-
hes tegen oorlog en voor vrede is de uif, ontelbare keren gevarieerd. Nu ens als tekening naar de natuur, iaar ook in abstracte vorm. Deze, ooral in steden veel voorkomende, vol wordt soms ook afgebeeld op een rigrinele foto, dan weer gebruikt in en foto-montage. In „Plakate gegen en Krieg“ zijn van die verschillende erschijningsvormen van de vredesuif vele voorbeelden (waarvan er bij it artikel enkele zijn opgenomen) te inden in een apart hoofdstuk onder de itel „Der Flug der Taube“. De duif die rede brengt is een universeel sym-
bool, dat zeer ver terug in de ge-
chiedenis al bekend was. Meestal vordt aangenomen, dat het afbeelden

UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY

CONSID SPECIAL SESSION ON DISARMAMENT 1982

Ontwerp van Reijo Ström, Finland, voor een affichewedstrijd van de Verenigde Naties .g.v. de 2e bijzondere zitting over ontwapening, 1982.

CONGRÈS MONDIAL
DES PARTISANS
DE LA PAIX
SALLE PLEYEL
20-21-22 ET 23 AVRIL 1949
PARIS

Twee voorbeelden van de vele affiches met litho's van Picasso, hier voor wereldvredecongressen in Parijs 1949 en in Moskou 1962.

van deze populaire vogel een nadere verklaring onnodig maakt.

Pablo Picasso

Pablo Picasso heeft een groot aantal jaren in Frankrijk in vrijwillige ballingschap geleefd. Frankrijk aanvaardde hem. Hij had er vele vrienden en sprak en schreef Frans. Toch moet hij zich er eenzaam gevoeld hebben. Toen tenslotte Europa bevrijd was en de Nazi's op alle fronten waren verslagen, vond Picasso dat hij moest helpen bij de geboorte van een nieuwe wereld.

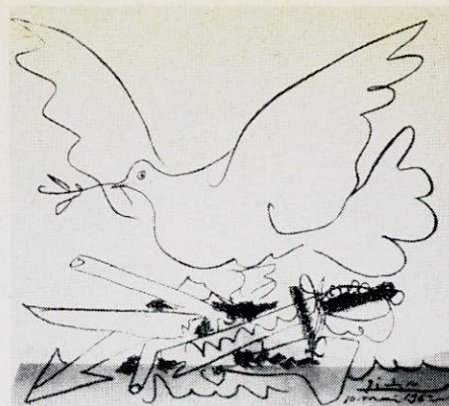
„Deze jaren van verschrikkelijke onderdrukking hebben mij bewezen, dat ik niet alleen door de kunst, maar ook met mijn persoon moet strijden.“ Hij wilde ergens bijhoren en sloot zich aan bij de Franse Communistische Partij.

Op de affiche voor het „Wereldcongres van de strijders voor de vrede“, dat in 1949 in Parijs werd georganiseerd, stond Picasso's litho van de Milanese Duif met fraai gevederde poten, als trekpleister.

Zijn vredesduif was in de Franse hoofdstad duizendvoudig te zien op de vele aanplakzuilen, muren en overal waar er plaats voor was.

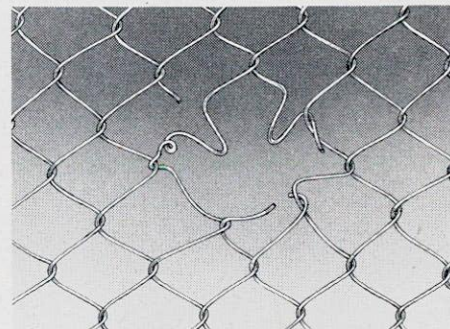
De beroemde kunstenaar was daar zeer trots op. Picasso maakte in de loop der volgende jaren meer affiches en tekeningen met een duif of duiven om telkens weer het publiek op te roepen te protesteren tegen de dreiging van een atoom-oorlog, die, toen Europa nog uit alle wonden bloedde, door middel van de koude oorlog al herkend werd. Ook diverse kunstenaars over de gehele wereld ontwierpen voor allerlei groeperingen affiches met de duif als herkenningsteken van de strijd tegen oorlog en voor vrede.

Steeds heviger wordt in onze dagen de afschuw van de nog altijd toenemende

LESZERELÉSI
ÉS
BÉKE-VILÁGKONGRESSZUS
MOSZKVA
1962 JULIUS 9-14

atoombewapening. Het sprookje van de z.g. afschrikking is al lang door miljoenen mensen naar het rijk der fabelen verwezen. Overgebleven is de zekerheid van de mogelijkheid tot totale vernietiging van alles wat op aarde

never ceasing effort to remove its barrier shall we make for PEACE

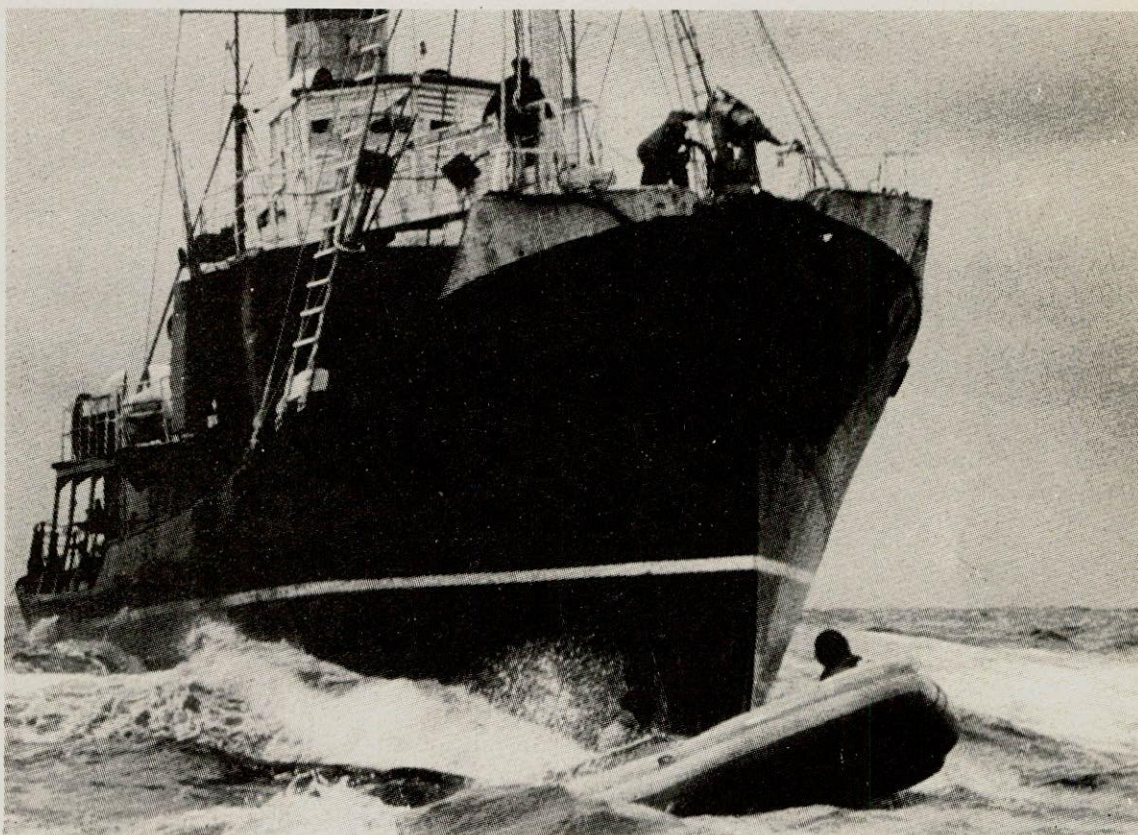
„Nooit moeten we onze pogingen staken om de barrières op te ruimen op de weg naar vrede.“ Affiche van U. G. Sato, Japan 1978.

leeft en groeit. Zij die dit allemaal nog niet beseffen kunnen de ogen geopend worden door de sprekende affiches, die bekwame kunstenaars met zoveel zorg in zo'n grote getale ontwerpen.

Jan Kooijman

waarvoor of waartegen
vecht een soldaat

VOOR UW TIENTJE GAAN WE IN DE VUURLIJN STAAN

De jacht op walvissen gaat nog door. De strijd ertegen door Greenpeace ook. Voor één tientje van u, gaan we straks weer in de vuurlijn varen. Waardoor vele walvissen van de harpoendood worden gered. Dat vechten doen we altijd zonder wapens. Maar zonder dat tientje redden we het niet.

U blijft thuis, maar helpt ons met minimaal 'n tientje. Méér geld geven mag ook, graag zelfs. U wordt 4 x per jaar op de hoogte gehouden met onze Greenpeace kwartaalkrant. Bedankt, u hoort nog van ons.

Deze bon opsturen naar Greenpeace Nederland, antwoordnummer 10734, 1000 RA Amsterdam. (Postzegel niet nodig) Bellen mag ook: 020-236545. U krijgt per omgaande 'n acceptgiro en bent donateur.

GREENPEACE

84-00-88

Naam: _____

Adres: _____

Postcode: _____ Plaats: _____

IK BLIJF THUIS, MAAR HELP GREENPEACE

boeken bladen brochures

Atlas

Wie nog steeds niet overtuigd is van de waanzin van een beperkte kernoorlog doet er goed aan de „Atlas van oorlog en vrede” te kopen. Kaart 8, „Het grondnulpunt”, laat zien hoe de wereld bezaaid is met doelen voor atoom-bommen.

In 40 kaarten beschrijven Michael Kidron en Dan Smith de geschiedenis van de oorlog sinds 1945, registreren

de huidige stand van de bewapening, leggen de wapenhandel bloot en laten het bereik van de raketten zien.

De voordelen van deze weergave in kaarten zijn duidelijk: op één enkele pagina weet men de verbreiding, over zonodig de gehele wereld, in beeld te brengen. Een nadeel is ongetwijfeld dat door het indikken van de gegevens een vertekening ontstaat. Een nadeel dat de auteurs door inleidingen en uitleggende tekst trachten te beperken maar daar niet altijd, in voldoende mate, in slagen.

Wie dit voor lief neemt heeft met deze atlas toch een goed boek in handen, waarin systematisch het materiaal is geordend dat anders alleen in verspreide boeken, brochures en artikelen is te vinden.

„Atlas van oorlog en vrede” door M. Kidron en D. Smith werd uitgegeven bij Wolters-Noordhoff Atlasproducties te Groningen. Prijs f 29,50.

Englandspiel

Vanaf maart '42 tot oktober '43 werden vanuit Londen ongeveer 60 agenten in Nederland gedropt, met zenders en ander materiaal. De eerste de beste dropping viel al in handen van de Duitsers en de agent werd gedwongen het door

de Duitsers gekontroleerde bericht naar Londen terug te zenden.

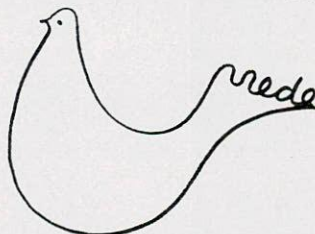
Daarna regende het materiaal en agenten, bijna alle met hetzelfde resultaat. Het „lek” in dit zgn. Englandspiel heeft men, ondanks verwoede pogingen, nooit boven water weten te krijgen. Het enige waar men wel achter kwam was dat er grove fouten en kapitale blunders waren gemaakt.

Thomas Ross nam voor zijn thriller „Het verraad van '42” dit Englandspiel als uitgangspunt. Hij laat zijn boek aanvangen als men in Londen het idee heeft dat er iets niet klopt met de gedropte agenten. Men laat iemand uit Nederland komen om het „lek” op te sporen. Dit vormt het begin van een zeer direct geschreven spannende oorlogsroman, die zeer trefzeker naar de door Ross verzonden oplossing leidt.

„Het verraad van '42” door Thomas Ross werd uitgegeven door Van Holkema en Warendorf te Weesp. Prijs f 21,50.

Praha '83

In juni vorig jaar werd in de Tsjechische hoofdstad Praag, gedurende zes dagen, de „Wereldconferentie voor Vrede en Leven-tegen Kernoorlog” gehouden. Aan deze conferentie, ook wel Praha-'83 genoemd, werd ook door een flinke delegatie uit Nederland deelgenomen. De afvaardiging bestond naast vertegenwoordigers van zeer uiteenlo-

pende groeperingen (o.a. IKV, BBK, NVMP, Pax Christi, VD, NVSH, PPR, Hervormde Jeugdraad) uit deelnemers op persoonlijke titel. De verscheidenheid aan politieke, kulturele en sociale achtergronden, de grote verschillen in ideologische opvattingen (niet alleen bij de Nederlandse delegatie) en de enorme taalbarrières, dit alles verhin-

derde niet met elkaar te werken aan het gemeenschappelijk levensbelang: het voorkomen van een nucleair konflikt. Het nu verschenen boek „Samen werken voor de Vrede” bevat niet alleen indrukken van en over deze conferentie maar ook meningen en analyses m.b.t. vredesvraagstukken.

„Praha '83-Samen werken voor de Vrede” is een uitgave van „Onze Tijd” te Amsterdam en wordt gedistribueerd door uitg. In de Knipscheer te Haarlem. Prijs f 15,-.

Oorlogsherinneringen

Boeken met de Tweede Wereldoorlog als thema blijven maar verschijnen. In het kort geleden uitgekomen „Klein in memoriam” schetst Evelien van Leeuwen in heel sobere stijl hoe een Joods meisje en haar moeder de oorlog zijn doorgekomen. Vooral het eerste gedeelte, „Late herinneringen”, is heel sterk. In dit deel weet de schrijfster, zeker ook door over zichzelf in de derde persoon te schrijven, een bij de soberheid passende afstand te ontwikkelen. Het resultaat is een indringende beschrijving van de ontberingen die moeder en dochter in de kampen meemaakten. Met het einde van de oorlog

is de ellende nog niet voorbij. Het moeten leren leven met de diep ingrijpende ervaringen uit de kampen en de eindafrekening van de anderen blijven hun leven bepalen. Dit is ook terug te vinden in de verhalen in het tweede deel van dit boekje, te weten een verhaal over de dood van haar moeder, een brief aan haar zoon over de betekenis van het Jood-zijn en een verhaal over de ex-Duitse dienstbode Maria die het waagde om hen, tijdens de oorlog, voedselpakketten toe te zenden in het concentratiekamp.

Een uitstekend boekje.

„Klein in memoriam” door Evelien van Leeuwen werd uitgegeven door BZZTÖH te Den Haag. Prijs f 16,75.

Dagboek

„Dagboek van Jenny” is het denkbeeldig dagboek van een jonge vrouw die tot een van de weinige overlevenden van een toekomstige kernoorlog behoort. Gerard, haar man, heeft zeer tegen Jenny's zin twee kamers gereser-

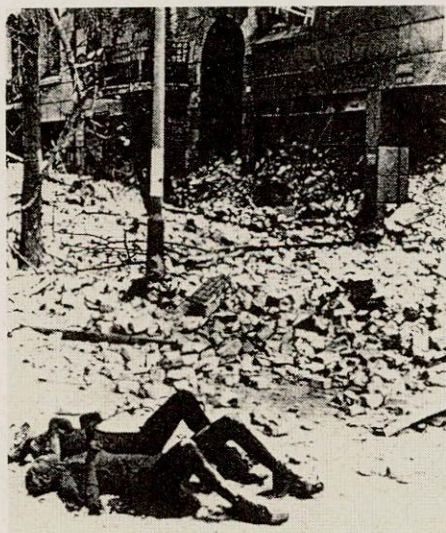
tijdens de rust gaan we weer
voetballen

► veerd in een atoomschuilkelder. Wanneer vier weken later de crisis in het Midden-Oosten leidt tot een kernoorlog trekken Jenny en haar kinderen de kelder in. (Gerard arriveert net te laat). Zes maanden zitten ze opgesloten in deze betonnen bunker wachtend op de terugkeer naar de „bewoonde” wereld. Wanneer men vermoedt dat de radio-actieve straling voldoende is afgenomen (de apparatuur die dat had moeten aangeven was defekt geraakt) verlaat men de kelder om een lege, verwoeste wereld aan te treffen. In alledaagse taal wordt in dit dagboek aangegeven hoe het leven in zo'n bunker er uit zou kunnen zien (spanningen, relaties, twijfels, emoties enz.). De uitgever heeft voor een vormgeving gekozen die het uiterlijk van een dagboek zo dicht mogelijk benadert. „Dagboek van Jenny” verscheen bij uitg. Sijthoff te Amsterdam. Prijs f 12,50.

Dresden 1945

Nog steeds hebben een aantal in de Tweede Wereldoorlog plat gebombardeerde steden een huiveringwekkende klank: Hiroshima, Coventry, Rotterdam maar zeker ook Dresden hoort in dit

rijtje. In de nacht van 13 op 14 februari 1945 dook de Britse luchtmacht in twee golven op boven Dresden, bij daglicht maakte de Amerikaanse luchtmacht de verwoesting totaal. Een geweldige vuurstorm ontstond waarin tussen de 35.000 en 70.000 mensen jammerlijk omkwamen.

Aan deze afschuwelijke gebeurtenis zijn al vele romans en studies gewijd (o.a. het „Stenen bruidsbed” van Harry Mulisch). Van Alexander McKee kan daar nu zijn „Dresden 1945” aan worden toegevoegd.

Nieuwe feiten draagt McKee niet aan, wel zet hij de gebeurtenissen nog eens op een rij. De auteur beschrijft niet alleen de aanvallen en hun verschrikkelijke uitwerking, maar plaatst het wegvan van Dresden in de politieke context van die tijd, waarbij de conferentie van Jalta een belangrijke rol speelde. Alleen toen Dresden werd gebombardeerd had Jalta al plaatsgevonden. Waarom dan toch deze kunststad Dresden zonder militaire objecten maar wel boordevol met vluchtelingen (zo'n 200.000) door de geallieerden werd platgegooid? „Misschien vergat de premier (Churchill, W. H.) simpelweg om de aanval af te gelasten”, opert McKee sarcastisch.

Ook al bevat het boek weinig nieuws, toch een zeer leeswaardig boek niet in de laatste plaats door de bewogen schrijfwijze van McKee, waardoor deze afschuwelijke tragedie, die op het verloop van de oorlog geen enkele invloed heeft gehad, voor een breed publiek toegankelijk is geworden.

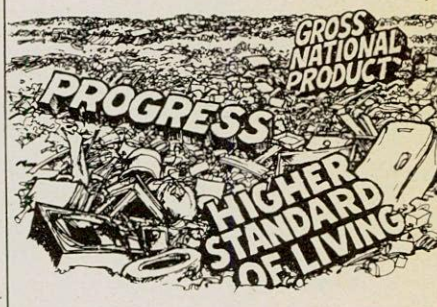
„Dresden 1945, tondeldoos van de duivel” door Alexander McKee werd uitgegeven door Hollandia BV te Baarn. Prijs f 39,90.

Ethiek en oorlog

Miljoenen werklozen in de kapitalistische wereld wachten op hun redding. Beetje bij beetje ontvalt hen de materiële welvaart, waarvan ze enige tijd hebben mogen profiteren. Hen is altijd geleerd dat werken zaligmakend is. Géén werk staat gelijk aan géén toekomst. Daarom is men zelfs bereid het

meest verschrikkelijke alternatief oorlog te accepteren. Als alles kapot gooid wordt, dan komt er wel weer werk. De Westerse arbeidsethiek leidt tot zelfvernietiging. Dat is zo ongeveer de strekking van Stan van Houcke's boek „Werken is niet leuk, over arbeidsethiek en oorlog”.

TRASH

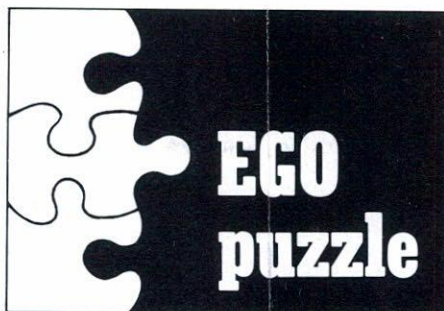

We hebben niet te maken met een economische crisis, maar veeleer met een diepe kulturele crisis die op radikale wijze gekeerd moet worden. Helaas is de sociaaldemokratie voor ware vernieuwing het grote struikelblok. Aldus van Houcke.

„Werken is niet leuk” door Stan van Houcke werd uitgegeven bij Pamflet te Amsterdam. Prijs f 24,-.

Marga Minco

Na „Het bittere kruid” (1957) en „Eer leeg huis” (1965) verscheen onlangs de derde boek van Marga Minco, getiteld „De Val”. Een opmerkelijke gebeurtenis, want ondanks haar geringe produktie is Marga Minco toch nog altijd een van onze meest populaire auteurs. „De Val” gaat over een bijna 85-jarige vrouw, Frieda Borgstein, die in de oorlog door een toevallige samenloop van omstandigheden in leven is gebleven. Met haar man en twee kinderen ston ze op 21 april 1942 in de gang van haar huis te wachten om naar het veilige Zwitserland te worden gebracht. Op het laatste moment ging ze nog even naar boven om een vest voor haar

Kruiswoordraadsel

ochter op te halen. Juist op dat moment werden haar man en kinderen door twee SD-ers opgehaald. In haar rast om naar beneden te komen struilde ze en haar val werd haar reding. Toeval dus. Veertig jaar later speelt toeval weer een grote rol bij een ripartij, alleen is de afloop nu noodlottig.

ndanks de voorspelbare afloop van het verhaal toch een gaaf boekje (93 z.) „De Val” van Marga Minco vertaald door uitgeg. Bert Bakker te Amsterdam. Prijs f 19,50.

Eritrea

De werkgroep Eritrea heeft onlangs de brochure „Eritrea, een kwart eeuw vrijheid” uitgebracht over de ontwikkelingen in het opstandige Eritrea.

Eritrea is het meest noordelijke deel van Ethiopië (4 keer zo groot als Nederland, 3,5 miljoen inwoners) grenzend aan de Rode Zee.

Als Eritrea ooit zelfstandig wordt, dan betekent dit tegelijkertijd dat Ethiopië gesloten zal zijn van de Rode Zee, het Suezkanaal en de Indische Oceaan. Dit verklaart de strategische betekenis van het geheel. Vandaar de inmenging van het konflikt Eritrea-Ethiopië door mogendheden als de Sovjet Unie, Cuba en de VS. De brochure behandelt de knoep maar helder de koloniale periode, de annexatie door Ethiopië en de bevrijdingsstrijd. En vooral hoe het Eritrese volk de dupe is geworden van het besjacher van de grote mogendheden.

Eritrea, een kwart eeuw strijd” is te bestellen door overmaking van f 5,85 op giro 5455928 tnv. Werkgroep Eritrea, apelle a/d IJssel o.v. het gevraagde.

Wim Heij

Uit de binnengekomen oplossingen van de puzzels in het januari- en februari-nummer hebben we de volgende prijswinnaars uitgeloot:

P. Wassenaar te Barneveld (platenbon f 25,-), P. E. Sonder te Haaksbergen (platenbon f 15,-) en G. H. Smits te Elst (Gld.) (boekenbon f 10,-)

Na lange tijd hieronder weer eens een kruiswoordraadsel waarvan de omschrijvingen luiden:

Horizontaal

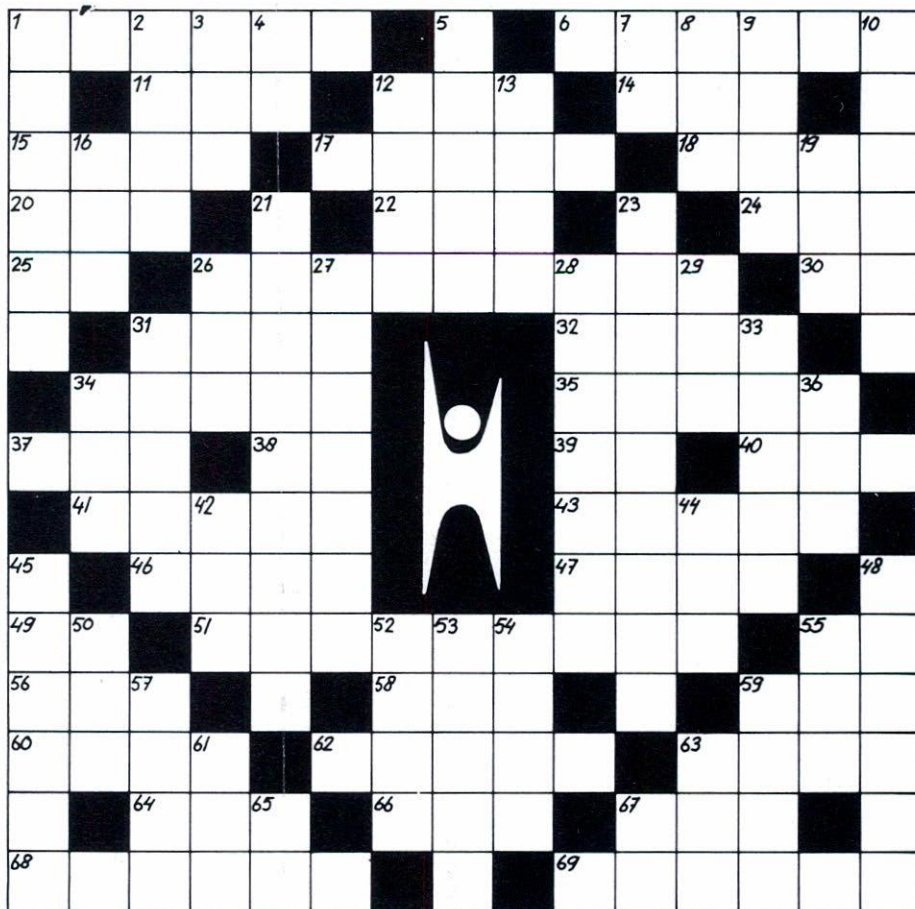
1. meisjesnaam; 6. kerkbewaarder; 11. nauw; 12. gravure; 14 sprookjesfiguur; 15. middag; 17. vervoermiddel; 18. lichaamsdeel; 20. kloosterlinge; 22. letter; 24. kippeloop; 25. titel; 26. aanhanger van een volksregering; 30. lidwoord; 31. meisjesnaam; 32. jongensnaam; 34. beer; 35. vet; 37. vla; 38. voegwoord; 39. kraai; 40. gevuld; 41. puntig voorwerp; 43. pot; 46. zangstuk; 47. kluut; 49. gereed; 51. kleingeestig; 55. Griekse letter; 56. voorzetsel; 58. vlaktemaat; 59. oudje; 60. diert; 62. ruimte; 63. trip; 64. onderwijs; 66. pas;

67. aanwijzend voornaamwoord; 68. genegenheid; 69. duivegeluid.

Vertikaal

1. kloosterling; 2. ontkenning; 3. rivier in Oostenrijk; 4. gewicht; 5. hoofddekse; 7. voegwoord; 8. tennisterm; 9. broos; 10. hollen; 12. dus; 13. opsmuk; 16. lichaamsdeel; 19. belofte; 21. splitsing; 23. trots; 26. Spaanse titel; 27. dag; 28. vissersgerei; 29. na; 31. leer; 33. mist; 34. stap; 36. vis; 42. roem; 44. plomp; 45. diert; 48. hoofdsteen; 50. hoofddekse; 52. deel van een geweer; 53. leger; 54. kier; 55. maand; 57. ver; 59. diert; 61. durf; 63. meisjesnaam; 65. sociale dienst; 67 noot.

Stuur de oplossing vóór 10 april a.s. naar: EGO-redactie, Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist en vergeet niet uw voorkeur voor boeken- of platenbon te vermelden. Eventuele prijswinnaars (bij minstens 25 goede inzendingen) maken we dan bekend in het juni/julnummer van EGO. Sukses!

EGO: is op afroep beschikbaar als jij EGO er geschikt voor acht

